

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**УБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕПОЗИТНИХ
БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ**

Студента 2 курсу 3м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Чудовської Тетяни
Антонівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Аванесова Ірина
Анатоліївна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ДЕПОЗИТНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	6
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ПРОЦЕСУ УБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕПОЗИТНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ЗА 2014-2018 РОКИ ..	19
2.1. Оцінка загального стану ринку депозитних послуг в Україні за 2014-2018 роки	19
2.2. Характеристика цільових сегментів депозитних банківських послуг	25
2.3. Міжнародний досвід дотримання балансу захисту прав та інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг та недоліки процесу забезпечення та шляхи їх вирішення	32
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОЦЕСУ УБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕПОЗИТНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	44
3.1. Фінансовий моніторинг процесу забезпечення взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг	44
3.2. Імплементация в Україні міжнародного досвіду дотримання балансу захисту прав та інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг та уніфікація процесу забезпечення їх взаємодії	48
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Убезпечення взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг є одним із ключових інститутів підтримання стабільності банківської системи будь - якої країни, що вказує на актуальність обраної теми.

Оскільки визначальною складовою залучених ресурсів комерційних банків є депозити, то для кожного банку необхідною є розробка заходів щодо регулювання та оптимізації його відносин з клієнтами з приводу залучення коштів на депозитні рахунки. Особливої актуальності дана проблематика набуває в сучасних умовах функціонування банківської системи України, коли банки зазнають значного негативного впливу макроекономічного середовища та чергового сплеску паніки й недовіри до банківських установ з боку населення та бізнесу.

Вивченням цієї теми займається багато як вітчизняних, так і іноземних вчених серед них: Бартош О.М.[9], Мельникова І.М.[22], Лавров Р.В.[20], І. Вядрова І. М.[12], Довгань Ж.[15] , С. Лобозинська[21] , Грасюк О. Б[13], та багато інших. Проте на сьогодні багато аспектів методів балансування захисту прав та інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг залишаються малодосліджуваними. Вивчення праць вказаних науковців дозволяє більш глибоко дослідити цю тему. Однак, проблема взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг та захисту прав споживачів на ринку банківських послуг у цих роботах досліджена частково або опосередковано. Якщо питанням захисту прав усіх споживачів присвячено значна кількість публікацій, то захисту прав споживачів на ринку фінансових, а особливо банківських послуг – досить невелика. У відкритих літературних джерелах відсутні публікації за результатами наукових досліджень економічного механізму захисту прав споживачів на ринку банківських послуг.

Метою роботи є розкриття теоретичних засад ,розробка методологічних підходів та практичних рекомендацій щодо забезпечення взаємодії суб'єктів

депозитних банківських послуг.

Виходячи з мети роботи **Завданням є:**

- Провести огляд літературних джерел та обґрунтувати необхідність взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг
- Проаналізувати стан взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг в Україні
- Проаналізувати міжнародний досвід дотримання балансу захисту прав та інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг та недоліки процесу забезпечення та шляхи їх вирішення
- Розробити рекомендації щодо підвищення рівня взаємодії суб'єктів на ринку депозитних послуг
- Проаналізувати процес фінансового моніторингу процесу забезпечення взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг

Об'єктом дослідження є процес забезпечення взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг.

Предметом є баланс захисту прав та інтересів суб'єктів на ринку депозитних банківських послуг.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці та нормативно-правові документи НБУ з питань депозитного обслуговування. В основу дослідження покладено загально-наукові та специфічні методи пізнання: абстрактно-логічний – для аналізу наукової літератури, теоретичного узагальнення й формування висновків щодо сутності забезпеченню взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг; декомпозиції-для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу та синтезу – для дослідження взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг в Україні.

Наукова гіпотеза. Умова прийняття банком рішення щодо надання різних видів депозитних послуг залежить від уніфікації процесу забезпечення взаємодії суб'єктів таких послуг.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативні акти з питань регулювання депозитної діяльності банків, офіційні дані Національного банку України, монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані в подальшому при розробленні стратегій і прийнятті законодавчих нормативних документів щодо захисту прав вкладників на ринку депозитних послуг.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Результати дослідження також частково відображаються в науковій статті Чудовської Т.А. Система захисту прав та інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг // Управління діяльністю фінансових установ: Зміна стереотипів : зб. наук. ст. студ. денної форми навчання / відп. ред. Н.П.Шульга. – К.: Київ. нац. торг. – екон. ун-т. 2019. – 295 с. (С.113-121).

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів. вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складається з сторінок. В роботі представлено таблиць, рисунків, додатків та використано наукових джерел

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ДЕПОЗИТНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

В умовах фінансової нестабільності зростає роль створеної у державі системи гарантування вкладів, яка може заспокоїти панічні настрої серед вкладників та мінімізувати вплив зовнішніх чинників на банківську систему.

Як зазначає Мочерний С.В. «Інтереси вкладників-це усвідомлене прагнення суб'єктів депозитних послуг задовольнити свої потреби ,що є об'єктивним спонукальним мотивом їхньої діяльності» [23,с.62].

Погіршення фінансового становища банків, що відбулося останнім часом, пов'язане, як правило, із чинниками суб'єктивного характеру, зокрема здійсненням банками ризикових операцій та приховуванням таких операцій від регулятора шляхом подання недостовірної звітності.

За таких обставин вкладники та інші кредитори банку опиняються в ситуації, коли їхні права порушуються. Більше того, ризикові операції в переважній більшості випадків проводяться опосередковано, а отже, відслідкувати схему шахрайства через розгалужене коло можливих її учасників заздалегідь не вбачається можливим. Проте не лише відслідкувати, а і довести умисел учасників подібних схем, спрямованих на доведення банку до неплатоспроможності, дуже непросто [9].

Сьогодні питання охорони та захисту прав споживачів фінансових послуг у сучасному світі зайняли чільне місце і стали вже не просто юридичними чи комерційними, а внаслідок загальної глобалізації сучасної економіки, ці питання, вирішення яких вимагає стратегічних комплексних підходів, деталі більше стають загальнодержавними, а тому роль органів публічної адміністрації у забезпеченні захисту прав споживачів фінансових послуг за умов поглиблення ринкових перетворень зростає [12].

За сучасних суспільно-економічних потрясінь все більш очевидно стає необхідність комплексного наукового вивчення й аналізу правових засад, теорії

та практики здійснення адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг, розроблення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-структурної системи суб'єктів фінансових відносин у сфері забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг та пошук нових шляхів оптимізації форм і методів у цій сфері. Зазначу також, що приведення нормативно-правової бази нашої держави у сфері забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг до міжнародних стандартів є одним із зобов'язань, взятих Україною перед Європейським Союзом. Одним із напрямів реалізації цих зобов'язань є формування належної системи державних органів, які б могли ефективно забезпечувати захист прав споживачів фінансових послуг, зокрема захисту прав та інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг.

«Недостатній обсяг повноважень органів державної влади у сфері забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг, недосконалий правовий механізм співпраці та координації діяльності між органами, що здійснюють державне регулювання у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг, а також невідповідність нормативно-правових актів, що регулюють зазначене питання сьогодення, призводять до неефективного здійснення органами державної влади своїх повноважень. Вирішення низки зазначених проблем у значній мірі залежить від ефективності функціонування державних органів, що здійснюють адміністративно-правовий вплив у сфері забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні.», так у своїх наукових роботах стверджує Балдич Н. [8].

Досліджуючи означену проблему можемо виділити наступну систему суб'єктів забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг в залежності від їх функціонального наповнення. Перша група – це органи загальної компетенції, такі як Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство аграрної політики та продовольства України, центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Друга група – суди, а третя – це

органи зі спеціальними повноваженнями щодо забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг, а саме Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та Антимонопольний комітет України.

Таким чином, створення державної системи захисту прав споживачів фінансових послуг, удосконалення нормативно-правових актів, які повинні відповідати інтеграційним процесам, а також гармонізація законодавства України в сфері фінансових послуг до норм ЄС у цій сфері з урахуванням універсальних принципів щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, це існуюча необхідність, яка викликана вимогами сьогодення [31,с.166-168].

Що стосується моделей захисту прав споживачів банківських послуг, то теорія банківництва налічує дві основні такі моделі. Як зазначає в своїх наукових працях Мельникова І. М. «Одна модель не надає жодного захисту ні вкладникам, ні кредиторам. Всі клієнти банків перебувають під загрозою ризику. У другій моделі кошти кредиторів та вкладників є захищеними. Цей захист відбувається через послуги з дисконтом, що надаються центральним банком; страхування депозитів; надання певних видів гарантій за вкладами фізичних осіб тощо . Хоча як перша, так і друга з цих моделей мають свої позитивні і негативні сторони» [22].

Перевагами першої з цих моделей є розподіл збитків між кредиторами і вкладниками та необхідність у більш відповідальній політиці банків щодо ризикової діяльності і нарощення капіталу, другої – ліпша захищеність платіжної системи та менша ймовірність масового вилучення коштів вкладниками з банків. Недоліками першої з цих моделей є можливість втрати своїх заощаджень недосвідченими вкладниками, а другої – є нівелювання дії ринкового процесу залучення депозитних вкладень у банки, оскільки вкладник у пошуках банку зважає на величину його процентних ставок, а не на рівень фінансової стійкості. Як було вже частково вказано вище, країни з розвинутою економікою

використовують другу з цих моделей. Сприяла поширенню цієї моделі, зокрема, остання світова фінансово-економічна криза. Особливістю захисту прав споживачів банківських послуг є те, що державне втручання у вказану сферу виправдовується наявністю інформаційної асиметрії і дисбалансу на ринках, коли постачальники володіють більшою інформацією про продукт чи послугу, ніж споживачі. Захист слабшого партнера правовідносин між банками і їхніми клієнтами повинні гарантувати закони і правові норми, які мають бути спрямовані на дотримання інтересів споживачів банківських послуг. Одним з видів нормативно-правового регулювання є непруденційне регулювання захисту прав банківських клієнтів, яке орієнтується передусім на наданих продуктах і послугах. Варто відзначити, що пруденційне регулювання, метою якого є збереження фінансової стійкості банківських установ, також вносить відчутний внесок у захист прав споживачів банківських послуг, запобігаючи збиткам вкладників і заохочуючи стійких банків, здатних надавати надійний доступ до фінансових продуктів протягом тривалого часу. Деякі положення про захист прав споживачів банківських послуг служать цілям як пруденційного, так і непруденційного регулювання [10, с.38-43].

Захист банківських вкладів фізичних осіб реалізовується через систему механізмів, які являють собою систематизовану, впорядковану сукупність взаємопов'язаних, взаємообумовлених, цілеспрямованих інструментів, важелів, форм і методів сприяння з боку державних і недержавних структур збереженню і гарантованому поверненню в повному обсязі депозитних коштів і нарахованих за ними відсотків населенню в строк, обумовлений депозитним договором.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових публікацій свідчить про відсутність єдиного підходу до класифікації механізмів захисту вкладів. На мою думку, механізми захисту банківських депозитів можна систематизувати наступним чином.

За сферою дії:

— зовнішні — механізми нормативно-правового банківського регулювання і нагляду: обов'язковість ліцензування операцій із залучення коштів фізичних

осіб, обмеження обсягів залучення спеціалізованими (окрім ощадних) та/або недокапіталізованими банками вкладів від фізичних осіб, які можуть встановлюватися у формі відсотка від регулятивного капіталу, відповідальність банку за зобов'язаннями усім майном, нормування обов'язкових резервів залежно від термінів та виду залученої валюти, механізми регулювання економічної, політичної, валютно-фінансової, грошово-кредитної кон'юнктури;

– внутрішні – механізми корпоративного банківського управління, спрямовані на забезпечення стабільної роботи банку і підвищення його фінансової стійкості та надійності: система ризик-менеджменту, система контролю якості корпоративного банківського управління, внутрішній аудит, система фінансово-економічної та правової безпеки банку, система фінансового моніторингу операцій банку; механізми управління депозитним портфелем індивідуального вкладника: диверсифікація вкладів за видами, валютами і банками, моніторинг кон'юнктури банківського сектору на предмет надійності та фінансової стійкості окремої депозитної установи, передача депозитного портфеля індивідуального вкладника в довірче управління професіональному оператору фінансового ринка;

– змішані – система гарантування банківських вкладів .

За ступенем впливу:

– прямі: система гарантування вкладів, нормативно-правове регулювання і банківський нагляд;

– непрямі: механізми регулювання економічної, соціальної, політичної, фінансово-кредитної кон'юнктури, корпоративного банківського управління; управління депозитним портфелем індивідуального вкладника.

За характером дії:

– ринкові;

– адміністративні;

– економічні;

– політичні;

– соціальні;

- інституціональні.

За масштабом можливих втрат власника депозиту:

- механізми захисту від ризику втрати та/або недоотримання відсотків за депозитом: антиінфляційна державна політика, управління депозитним портфелем індивідуального вкладника;

- механізми захисту від ризику неповернення всієї суми вкладу.

За формами і методами:

- диверсифікація;

- страхування: депозитне страхування, страхування матеріальних та фінансових активів банку від знецінення, страхування від втрат прибутку підприємств, кредитором або акціонером якого є банківська установа та ін.;

- довірче управління;

- ризик-менеджмент.

Наведена класифікація не є вичерпною, але вона дозволяє простежити основні суб'єкти механізму захисту інтересів банківських вкладників, а також інструменти, форми і методи, які використовуються в рамках кожного механізму.[7,с.3-13]

Однією з найважливіших банківських операцій, яка входить до кола операцій, здійснювати які у сукупності має право лише банк, є залучення у вклади грошових коштів фізичних та юридичних осіб. Саме завдяки залученим у вклади (депозити) грошових коштів населення та юридичних осіб банки мають можливість здійснювати інші операції. У зв'язку з цим правове регулювання зазначених відносин має надзвичайно важливе значення. Загальні положення щодо депозитних (вкладних) операцій комерційних банків містяться у Цивільному [1] та Господарському кодексах України [2], а також у спеціальних актах банківського законодавства.

Відповідно до статті 1058 Цивільного Кодексу України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід

в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором. Договір банківського вкладу, в якому вкладником є фізична особа, є публічним договором. До відносин банку та вкладника за рахунком, на який внесений вклад, застосовуються положення про договір банківського рахунка, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті договору банківського вкладу.

Згідно зі статтею 1059 Цивільного кодексу України договір банківського вкладу укладається у письмовій формі. Письмова форма договору банківського вкладу вважається додержаною, якщо внесення грошової суми підтверджено договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки або сертифіката чи іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту. У разі недодержання письмової форми договору банківського вкладу цей договір є нікчемним.

Відповідно до статті 1061 Цивільного кодексу України банк виплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу. Якщо договором не встановлений розмір процентів, банк зобов'язаний виплачувати проценти у розмірі облікової ставки Національного банку України. Банк має право змінити розмір процентів, які виплачуються на вклади на вимогу, якщо інше не встановлено договором. У разі зменшення банком розміру процентів на вклади на вимогу новий розмір процентів застосовується до вкладів, внесених до повідомлення вкладників про зменшення процентів, зі спливом одного місяця з моменту відповідного повідомлення, якщо інше не встановлено договором. Встановлений договором розмір процентів на строковий вклад або на вклад, внесений на умовах його повернення у разі настання визначених договором обставин, не може бути односторонньо зменшений банком, якщо інше не встановлено законом [1].

Проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу у банк, до дня, який передуює його поверненню вкладникові або списанню з рахунка вкладника з інших підстав. Проценти на банківський вклад виплачуються вкладникові на його вимогу зі спливом кожного кварталу

окремо від суми вкладу, а не-витребувані у цей строк проценти збільшують суму вкладу, на яку нараховуються проценти, якщо інше не встановлено договором банківського вкладу. У разі повернення вкладу виплачуються усі нараховані до цього моменту проценти.

Згідно зі статтею 1062 Цивільного кодексу України на рахунок за банківським вкладом зараховуються грошові кошти, які надійшли до банку на ім'я вкладника від іншої особи, якщо договором банківського вкладу не передбачено інше. При цьому вважається, що вкладник погодився на одержання грошових коштів від іншої особи, надавши їй необхідні дані про рахунок за вкладом. Кошти, помилково зараховані на рахунок вкладника, підлягають поверненню відповідно до статті 388 цього Кодексу.

Відповідно до статті 1063 Цивільного кодексу України фізична або юридична особа може укласти договір банківського вкладу (зробити вклад) на користь третьої особи. Ця особа набуває права вкладника з моменту пред'явлення нею до банку першої вимоги, що випливає з прав вкладника, або вираження нею іншим способом наміру скористатися такими правами. До набуття особою, на користь якої зроблений банківський вклад, прав вкладника ці права належать особі, яка зробила вклад [1].

Визначення імені фізичної особи або найменування юридичної особи, на користь якої зроблений вклад, є істотною умовою договору банківського вкладу. Якщо особа, на користь якої зроблено вклад, відмовилася від нього, особа, яка уклала договір банківського вкладу на користь третьої особи, має право вимагати повернення вкладу або перевести його на своє ім'я. Згідно зі статтею 1064 Цивільного кодексу України укладення договору банківського вкладу з фізичною особою і внесення грошових коштів на її рахунок за вкладом підтверджуються ощадною книжкою [1]. В ощадній книжці вказуються найменування і місцезнаходження банку (його філії), номер рахунка за вкладом, а також усі грошові суми, зараховані на рахунок та списані з рахунка, а також залишок грошових коштів на рахунку на момент пред'явлення ощадної книжки у банк. Відомості про вклад, вказані в ощадній книжці, є підставою для

розрахунків за вкладом між банком і вкладником.

Видача банківського вкладу, виплата процентів за ним і виконання розпоряджень вкладника про перерахування грошових коштів з рахунка за вкладом іншим особам здійснюються банком у разі пред'явлення ощадної книжки. Якщо ощадну книжку втрачено або приведено у непридатний для пред'явлення стан, банк за заявою вкладника видає йому нову ощадну книжку.

Відповідно до статті 1065 ощадний (депозитний) сертифікат підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (володільця сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав. У разі дострокового пред'явлення ощадного (депозитного) сертифіката до оплати банком виплачується сума вкладу та проценти, які виплачуються закладами на вимогу, якщо умовами сертифіката не встановлений інший розмір процентів [1].

Згідно зі статтею 340 Господарського кодексу України депозитні операції банків полягають у залученні коштів у вклади та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів. Депозити утворюються за рахунок коштів у готівковій або у безготівковій формі, у гривнях або в іноземній валюті, що розміщені юридичними особами чи громадянами (клієнтами) на їх рахунках у банку на договірних засадах на певний строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства та умов договору. Договір банківського вкладу (депозиту) укладається у письмовій формі [2].

Визначення вкладу (депозиту) міститься і у спеціальному банківському законодавстві. Так, відповідно до статті 2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” [4] вклад (депозит) — це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору [4].

Загальний порядок залучення банками України грошових коштів (як у

національній, так і в іноземній валюті), банківських металів від юридичних і фізичних осіб на їх поточні, вкладні (депозитні) рахунки та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів регулюється Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженим ПП НБУ № 516 від 03.12.2003 р. (далі - Положення № 516 від 03.12.2003 р.) [5]. Особливості залучення грошових коштів або банківських металів на вклади (депозити) регулюються внутрішніми положеннями банків, розробленими відповідно до законодавства України.

Залучені як вклад грошові кошти в національній та іноземній валюті або банківські метали обліковуються банками на відповідних рахунках, відкриття яких здійснюється банком на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу (депозиту) або договору банківського рахунка.

Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки перераховуються юридичними особами з поточних рахунків і повертаються банками в безготівковій формі на поточні рахунки юридичних осіб, а для фізичних осіб можуть бути внесені готівкою, перераховані з іншого вкладного (депозитного) рахунка або поточного рахунка і повертаються банками готівкою або в безготівковій формі на зазначений у договорі рахунок вкладника для повернення коштів чи за заявою вкладника на інший його рахунок.

Захист інтересів вкладників фізичних осіб здійснюється, крім договірних умов при здійсненні вкладів, також системою державного регулювання гарантування вкладів. Засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та регулювання діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок відшкодування вкладів вкладникам учасників (тимчасових учасників) Фонду встановлюються Законом України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" № 4452-VI від 23.02.2012 р., який набирає чинності 22.09.2012 р. [3]

Національний банк України ухвалив Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг" (до цього – законопроект № 1069-2).

Ухвалений Закон передбачає так званий "спліт" – ліквідацію Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг та розподіл повноважень з регулювання фінансового ринку між Національним банком та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Зокрема, Національний банк стане регулятором страхових, лізингових, фінансових компаній, кредитних спілок, ломбардів та бюро кредитних історій, а НКЦПФР регулюватиме недержавні пенсійні фонди та фонди фінансування будівництва.

Згідно закону про «Спліт» буде створено спеціальний департамент захисту прав споживачів, і безпосередньо депозитних банківських послуг.

Отже, щодо основного законодавства, яке забезпечує захист прав споживачів депозитних банківських послуг, то можна віднести такі закони:

- Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» N 4452-VI від 23.02.2012.
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» N 218-VIII від 02.03.2015
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» від 04.07.2014 № 1586-VII
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» N 629-VIII від 16.07.2015
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг» № 1736-VIII від 15.11.2016
- Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III

Отже, забезпечення взаємодії захисту банківських депозитних операцій реалізовується через систему механізмів, які являють собою систематизовану, впорядковану сукупність взаємопов'язаних, взаємообумовлених, цілеспрямованих інструментів, важелів, форм і методів сприяння з боку державних і недержавних структур збереженню і гарантованому поверненню в повному обсязі депозитних коштів і нарахованих за ними відсотків населенню в строк, обумовлений депозитним договором.

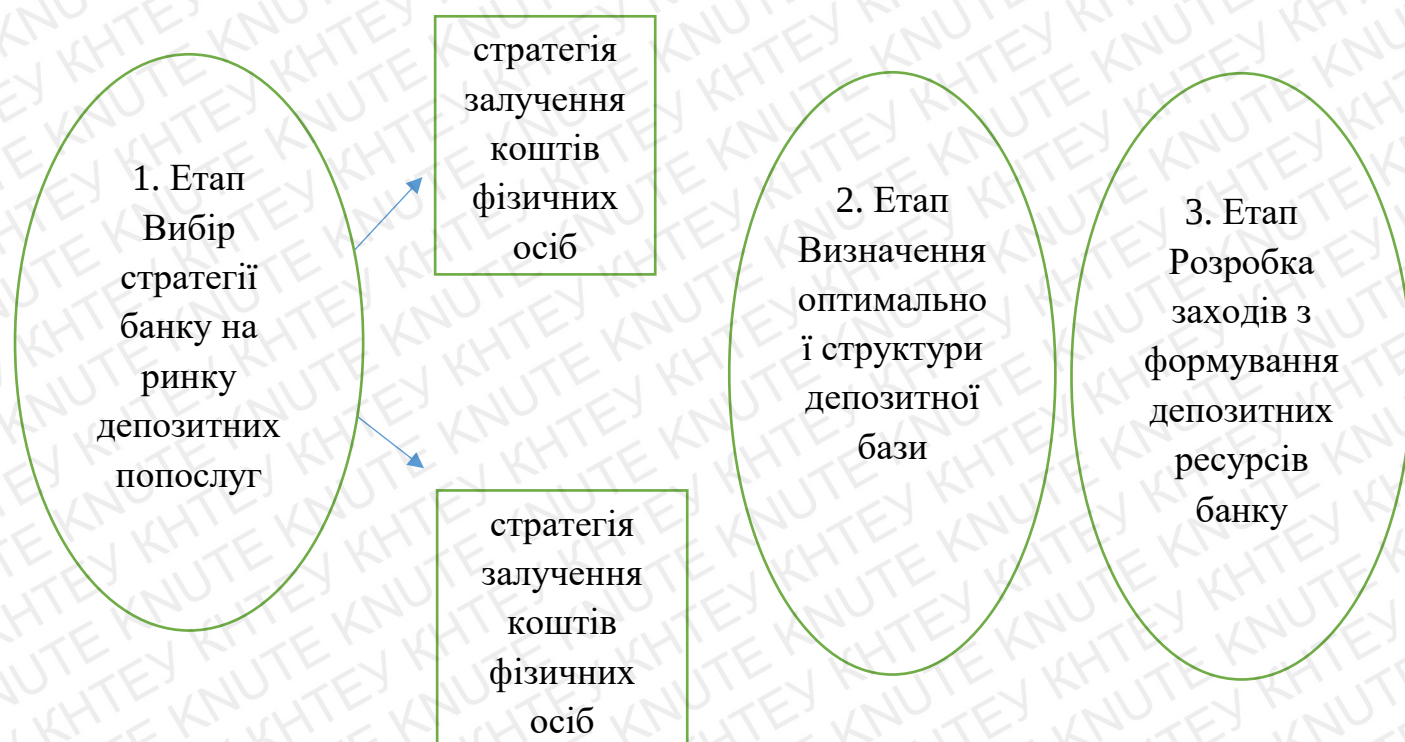


Рис.2.1. Загальний порядок залучення депозитних банківських послуг банками

Як видно з рис. 2.1 управління процесом залучення коштів на рахунки в банку відбувається в кілька етапів :

1. Вибір стратегії банку на ринку депозитних послуг. До стратегій залучення коштів на поточні і депозитні рахунки юридичних осіб належать: пріоритетна орієнтація на елітних клієнтів; пріоритетна орієнтація на вузьку галузеву спеціалізацію клієнтури; орієнтація банку на розширення загального переліку клієнтури, що обслуговується в ньому.

2. Визначення оптимальної структури депозитної бази та управління нею.

Важливим є визначення оптимальної структури депозитної бази й підтримання її на належному рівні.

3. Розробка заходів з формування депозитних ресурсів банку. Також важливим аспектом для ефективного управління депозитними операціями є обрання банком оптимальної депозитної політики. Кожен комерційний банк як суб'єкт депозитного ринку намагається реалізувати свої інтереси за умови врахування впливу депозитної політики центрального банку та базуючись на конкретних умовах функціонування депозитного ринку [28, с.144].

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ПРОЦЕСУ УБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕПОЗИТНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ЗА 2014-2018 РОКИ

2.1. Оцінка загального стану ринку депозитних послуг в Україні за 2014-2018 роки

Мобілізація банками коштів за допомогою депозитних банківських послуг утворює окремий сегмент фінансового ринку - ринок депозитів. Ринок депозитів знаходиться у постійному русі, тому банк повинен аналізувати економічні явища, процеси, а також фактори, які впливають на можливість залучити максимальний обсяг вільних грошових коштів фізичних та юридичних осіб. Депозити фізичних осіб дають змогу реалізувати власні фінансові наміри, оптимально використовуючи всі альтернативні можливості.

Як показує практика банківські депозитні послуги для фізичних осіб стають найвигіднішою фінансовою інвестицією в періоди економічного піднесення, тоді зростають інвестиції в реальний сектор економіки, інфляція незначна та з метою залучення ресурсів банки пропонують високі відсоткові ставки.

На формування термінових депозитів також можуть впливати ряд факторів, зокрема кількість клієнтів, кількість рахунків, зміна валютних курсів.

У свою чергу, можна виділити фактори, що впливають на кількість клієнтів банку і згодом визначають величину залишків коштів на рахунках. До таких факторів належать макроекономічні показники розвитку країни (наприклад, рівень інфляції, доходів населення). Таким чином, особливості формування залишків на рахунках клієнтів пояснюються впливом як кількісних, так і якісних факторів. При цьому необхідно відзначити, що не всі фактори, які впливають на рівень залишків коштів на рахунках клієнтів, піддаються кількісному оцінюванню. Так, ризик репутації банку, юридичний ризик, якісні фактори

(наприклад, зміна керівництва банку) такій оцінці не піддаються[24, с.2-5].

Різке скорочення протягом 2014-2015 рр. кількості банків в нашій країні, різноманітні зловживання у приватних банках та інші причини призвели до суттєвого підриву довіри населення до їхньої діяльності, наслідком чого стало майже панічне закриття багатьма особами як гривневих, так і валютних 96 депозитних рахунків, що ще більше ускладнило ситуацію на ринку банківських послуг. Посиленню цих процесів сприяли боргова і валютна кризи у країні. Щоб захистити свої гривневі заощадження люди старалися вкладати їх у валюту, нерухомість, товари довгострокового користування та ін. В результаті ресурси вітчизняних банків зменшувались, деякі з них банкрутували, а економіка країни втрачала можливість отримання інвестицій на свій розвиток.

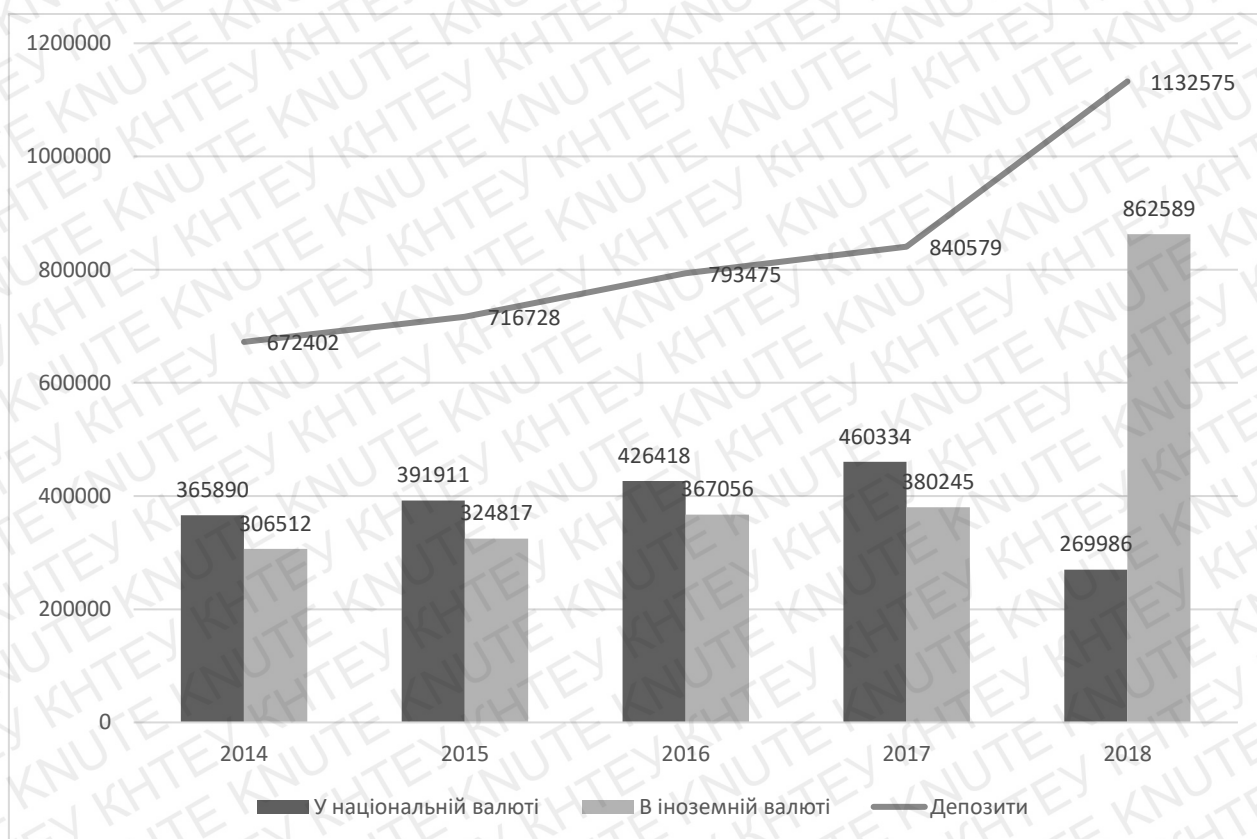


Рис.2.2. Загальний обсяг надання депозитів в Україні у розрізі видів валют за 2014-2018 роки, млрд.грн.* побудовано автором за даними [27]

За даними рис.2.2 обсяг депозитів у національній валюті в 2014 році скоротився на 56,5 млрд. грн і становив 365 890 млн грн. Найбільші темп

приросту вкладів у національній валюті відбувся з 2016 по 01.07.2017 року, обсяг депозитного портфелю зріс на 33 916 млн. грн. У іноземній валюті найбільший темп зростання спостерігаються з 2015 по 2016 роки, депозити зросли на 13 % та становили 426 418 млн. грн. Для більш детального аналізу розглянемо структуру вкладів у національній (рис.2.3) та іноземній валюті за строками. Отже, за даними таблиці суттєво скоротилась частка строкових вкладів, що свідчить про нестабільність ресурсної бази. В загальному протягом 2014 – 2015 років банки втратили понад 15,6 млрд. грн. в національній валюті. Відтік 40 коштів фізичних осіб склав 25,5 %, в свою чергу це частково компенсувалось притоками коштів юридичних осіб на поточних рахунках, що відбулось через зростання оборотів суб'єктів господарювання пов'язаних з інфляційними процесами.

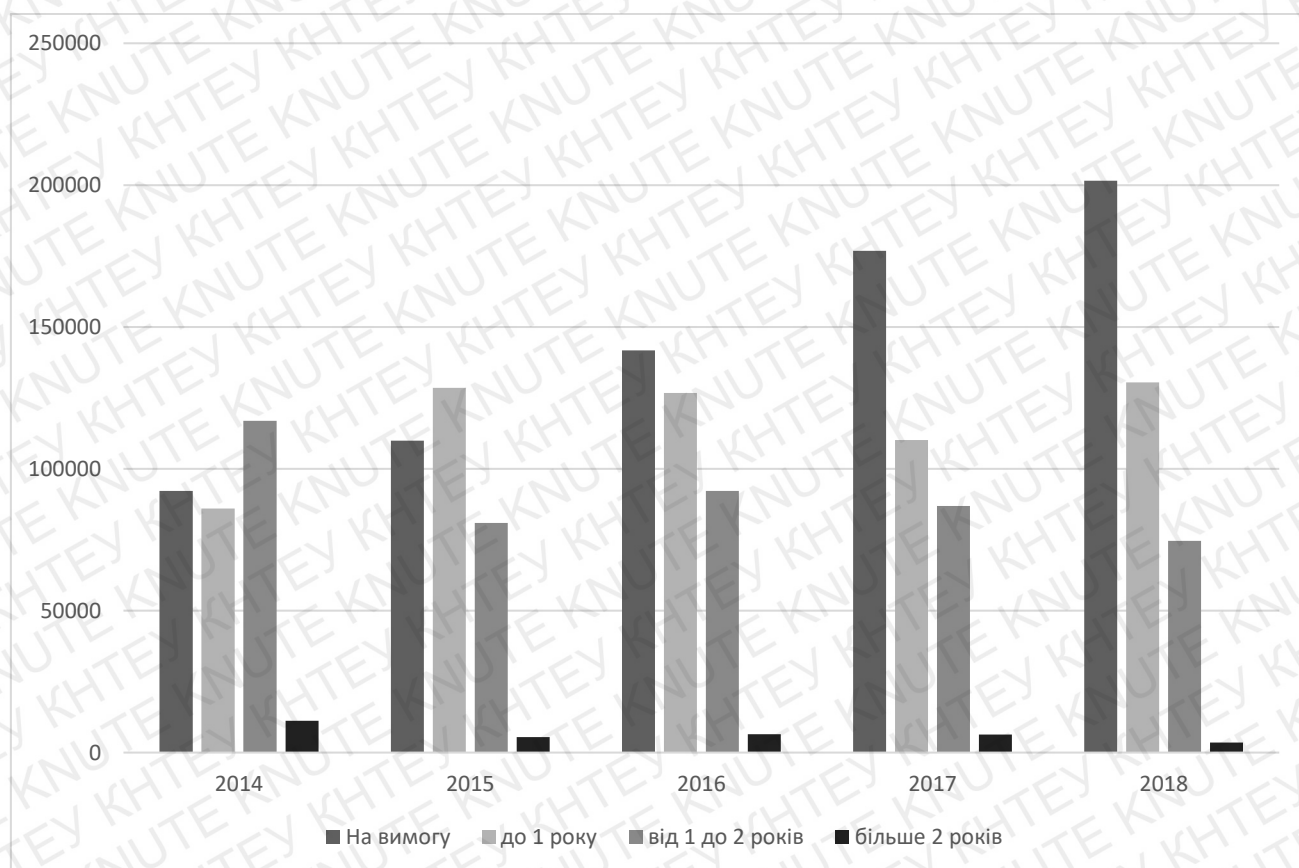


Рис. 2.3. Загальний обсяг наданих банками депозитів в Україні у національній валюті за строками за 2014-2018 роки, млрд.грн.* побудовано автором за даними [27]

Оцінка депозитів в іноземній валюті є більш складною, адже усугубляється

зовнішніми факторами. Загалом банківська система у продовж 2014 – 2015 років втратила 16,2 млрд. доларів США, а це понад 55 % всіх депозитів в 41 іноземній валюті на кінець 2013 року. Відтік коштів спостерігався як фізичних так і юридичних осіб (рис. 2.4).

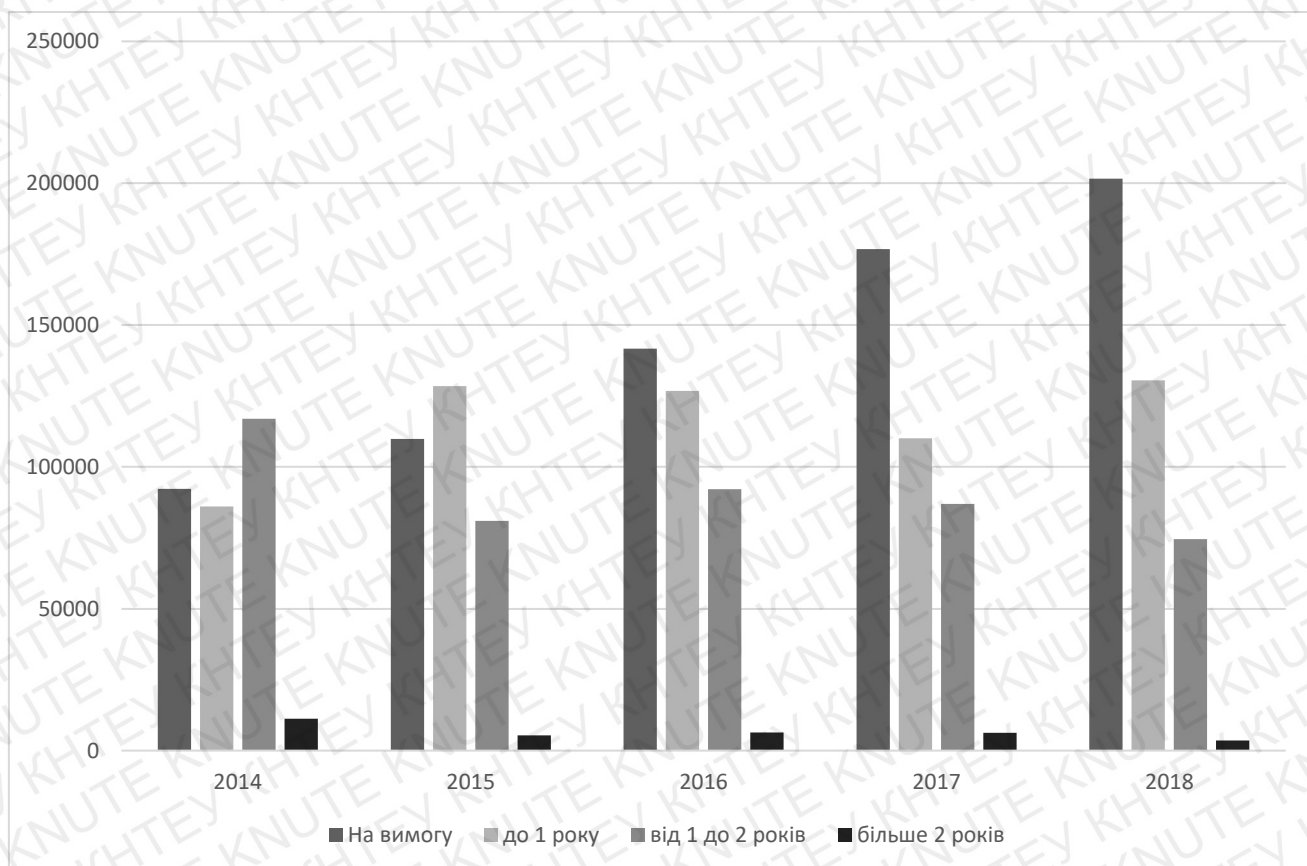


Рис. 2.4. Загальний обсяг наданих депозитів банками в Україні в іноземній валюті за строками за 2014-2018 роки, млрд.грн.* побудовано автором за даними [27]

В наслідок скорочення депозитів в іноземній валюті банки не мають можливості розрахуватись з своїми клієнтами, через недостатню кількість валюти в економіці. Як наслідок Національний банк України 28.02.2014 року обмежив видачу валютних вкладів. Це призвело до ще більшого відтоку заощаджень та недовіри населення до банків. У 2014 – 2017 році ми бачимо постійну тенденцію до зниження депозитів строком від 1 року як у національній так і в іноземній валюті. Кошти на поточних рахунках та вкладах до 1 року постійно зростають.

Скорочення кількості банків призвело до збільшення навантаження на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, фінансова стійкість якого суттєво знизилася. Для покриття виплат гарантованої суми відшкодування вкладникам збанкрутілих банків страхових внесків цього фонду перестало вистачати. Виникли і деякі інші проблеми в питанні захисту прав споживачів на депозитному ринку України. З оглянутого, політика нашої держави щодо захисту прав власників депозитних вкладів потребує удосконалення, виникає необхідність у детальному аналізі стану цього ринку і виробленні рекомендацій щодо поліпшення ситуації на ньому. За допомогою проведеного емпіричного дослідження мною було виявлено, що при користуванні депозитними послугами банків досить часто трапляються значні порушення.

Ресурсна база сучасного банку характеризується широкою різноманітністю видів депозитів. Це пояснюється прагненням банків в умовах сегментованого конкурентного ринку найповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити заощадження й вільні грошові капітали на банківські рахунки.[30, с.20-25]

Існують різні класифікації депозитів фізичних осіб, основними з них є:

а) за терміном і порядком залучення коштів:

- - спеціальні депозити — це вид, який банк самостійно розробляє і пропонує колу своїх клієнтів;
- - депозити до запитання — це кошти, що знаходяться на поточних, бюджетних рахунках, на кореспондентських рахунках банків і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах. Власники таких коштів (юридичні й фізичні особи) можуть одержувати готівку на першу вимогу шляхом виписування грошових і розрахункових документів (видача готівки, оплата чеків або векселів).;
- - строкові депозити — це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку протягом установленого строку, який визначається при відкритті цих рахунків. Для банків строкові депозити є більш зручною формою залучення ресурсів, оскільки кошти, що розміщені на депозитних

рахунках, можуть бути використані для проведення кредитних та інвестиційних операцій.[28, с.140-144]

Кошти зі строкових депозитів можуть бути вилучені клієнтами тільки після закінчення терміну депозиту або після попереднього повідомлення банку. У разі дострокового отримання грошових коштів клієнт втрачає відсоток у формі штрафу

За видом вкладника депозити поділяються на:

- депозити фізичних осіб;
- юридичних осіб;
- міжбанківські депозити.

За ознакою резидентності:

- вклади (депозити) резидентів;
- вклади (депозити) нерезидентів

За характером дострокового повернення грошових коштів або банківських металів:

- з попереднім повідомленням банку;
- без попереднього повідомлення про повернення.

За способом оформлення:

- шляхом укладення договору банківського вкладу;
- з видачею ощадної книжки;
- з видачею ощадного (депозитного) сертифіката.

Отже, для дослідження забезпечення взаємодії суб'єктів банківських депозитних послуг, на нашу думку важливим такий цільовий сегмент депозитних послуг як юридичні і фізичні особи, тому далі в нашій роботі і будемо досліджувати вплив саме цих цільових сегментів.

2.2. Характеристика цільових сегментів депозитних банківських послуг

Враховуючи той факт, що серед загальних цільових сегментів депозитних банківських послуг найбільшу частку займають депозити фізичних та юридичних осіб, саме цей сегмент ми і будемо далі розглядати за різними видами вкладів.

Серед наданих депозитних послуг в Україні для фізичних та юридичних осіб можна виділити такі основні види як:

- до запитання
- строкові

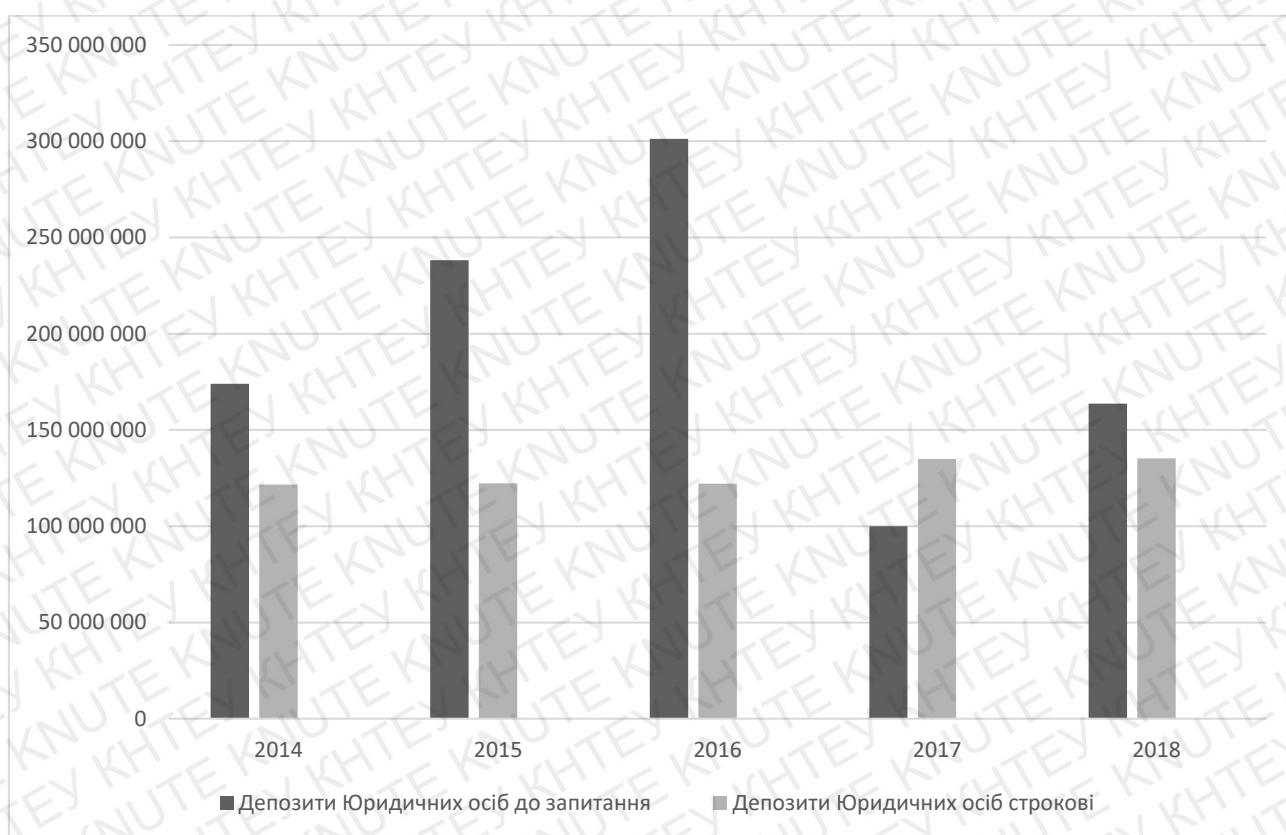


Рис. 2.5 Обсяг депозитів юридичних осіб в банках України за 2014-2018 роки.,млрд.грн. .* побудовано автором за даними [25]

Проаналізувавши дані рисунка 2.5, можна зробити висновки ,що спостерігається досить нестабільна ситуація на ринку депозитів юридичних

осіб, так можна побачити що обсяги депозитів до запитання з 2014 року поступово великими темпами зростала, а от з 2016 по 2017 роки значно скоротилася до позначки 99 970 354 млрд. грн., але станом на 2018 рік показники покращуються і уже становлять 163 617 807 млрд. грн. Щодо депозитів строкових, то можна зробити висновки щодо стабільності, яка тримається рівня 122 320 089 млрд. грн. У порівнянні з попередніми роками показники в 2017 році значно покращилися і сягнули 134 929 828 млрд. грн. і з 2017 року спостерігається позитивна динаміка приросту депозитів строкових.

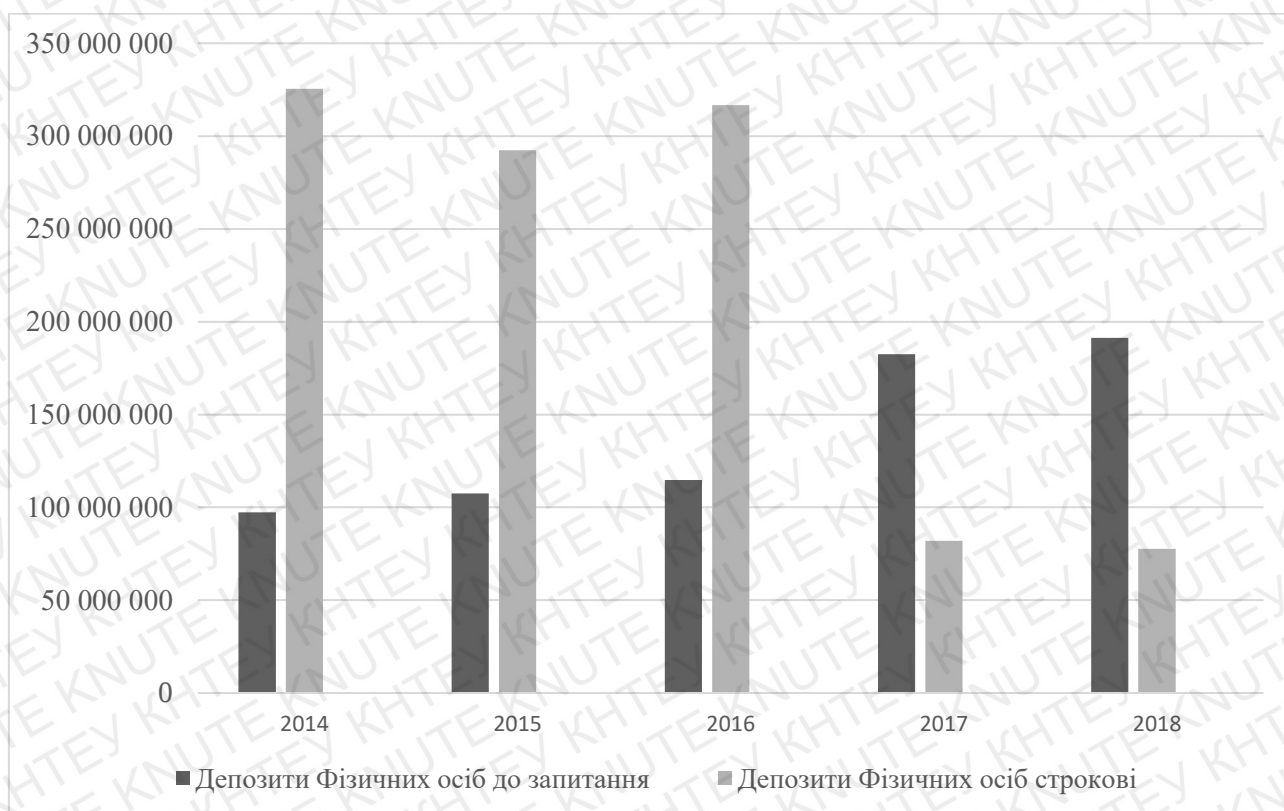


Рис. 2.6. Обсяг депозитів фізичних осіб в банках України за 2014-2018 роки., млрд.грн. .* побудовано автором за даними [25]

Провівши дослідження обсягу депозитів Фізичних осіб за 2014-2018 роки, можемо побачити на рис.2.6 що спостерігається така ж ситуація що і з депозитами юридичних осіб. З 2014 по 2016 роки обсяги депозитів до запитання зростають швидкими темпами, так станом на 2015-2017 роки приріст становив 0,11%, 0,07 % та 0,6% відповідно. Так максимальний обсяг депозитів до запитання фізичних осіб був у 2017 та 2018 роках і становив 182 561 443 та

191343099 млрд.грн.

Якщо брати до уваги строкові депозити, то можна зробити відповідно висновки що ситуація не стабільна, обсяг з 2014 по 2015 рік скоротився на 33 189 279 млрд. грн., що становить 0,1% в порівнянні з попереднім роком, але станом на 2016 рік ситуація покращується і строкові депозити збільшуються до рівня 316 693 414 млрд.грн., цей показник зріс на 0,08% порівняно з попереднім роком. Станом на 2017 рік ситуація з строковими депозитами фізичних осіб значно погіршилася і показники знизилися до рівня 81 995 972 млрд.грн., що показує погіршення показників на -0,74% відносно рівня 2016 року.

Незважаючи на уповільнення інфляції і високу ліквідність банківського сектора, максимальні ставки по депозитах у гривні з початку 2017 р. залишаються незмінними. За даними компанії «Простобанк Консалтинг», на кінець березня 2016 р. У банках із числа 50 найбільших на ринку послуг для населення все ще можна знайти депозитні програми зі ставками до 27% річних.

Банківським установам України необхідно звернути увагу на ефективне депозитне залучення коштів, оскільки приплив депозитів забезпечує банківському бізнесу необхідну динаміку, і є тим джерелом, завдяки якому такий бізнес існує.

Якщо розглядати обсяги депозитів у розрізі іноземних валют, то як можна побачити з рис. 2.7., ситуація не особливо відрізняється від тієї картини що спостерігається у розрізі національної валюти. Так найбільшу частку займають депозити юридичних осіб на вимогу і з 2014 по 2016 роки обсяги саме цих депозитів стрімко зростають, так показники зросли на 92% з 71577994 млрд. грн до 137929209 млрд.грн. Ситуація з 2016 по 2017 рік значно погіршилася і депозити юридичних осіб на вимогу скоротилися до показника 40255565 млрд.грн, що становило скорочення обсягів на 70%. Але уже станом на 2018 рік ситуація на ринку банківських депозитних послуг значно покращується і показники депозитів на вимогу юридичних осіб поступово зростають і становлять уже 73431172 млрд.грн.

Щодо ситуації з депозитами юридичних осіб строковими, то можна зробити висновки, що тут спостерігається стабільна ситуація з обсягами і показник станом з 2014 по 2018 роки залишається на рівні 50615554 млрд.грн.

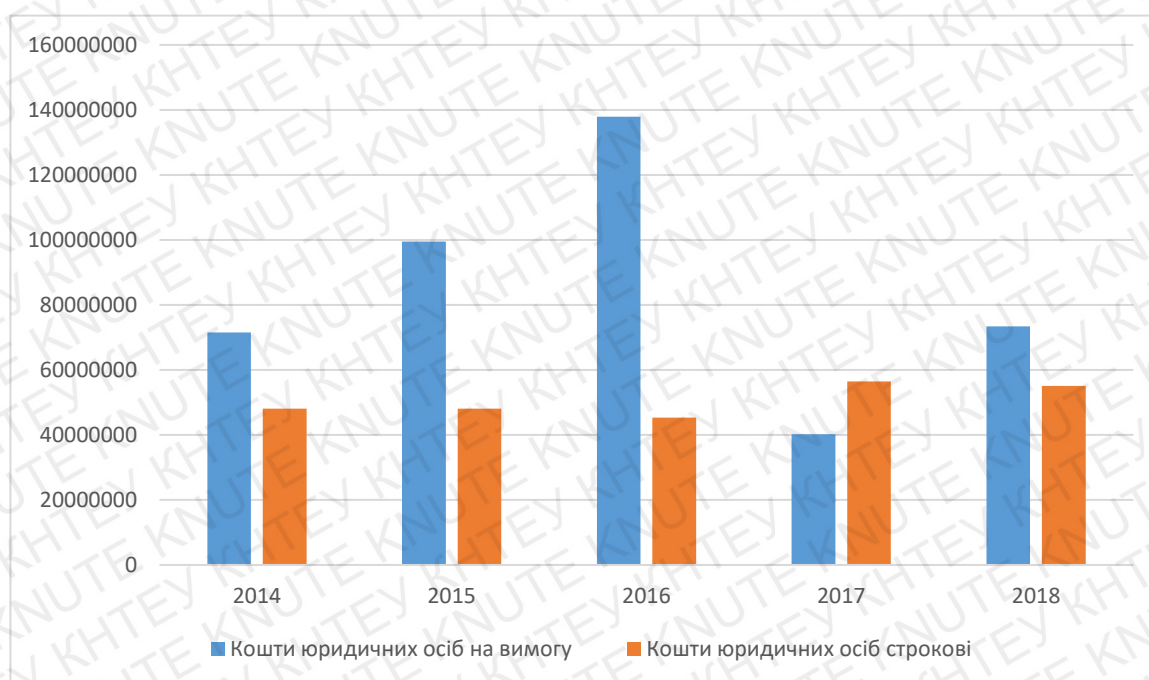


Рис. 2.7. Обсяг депозитів юридичних осіб в іноземній валюті в банках України за 2014-2018 роки..млрд.грн. *побудовано автором за даними[25]

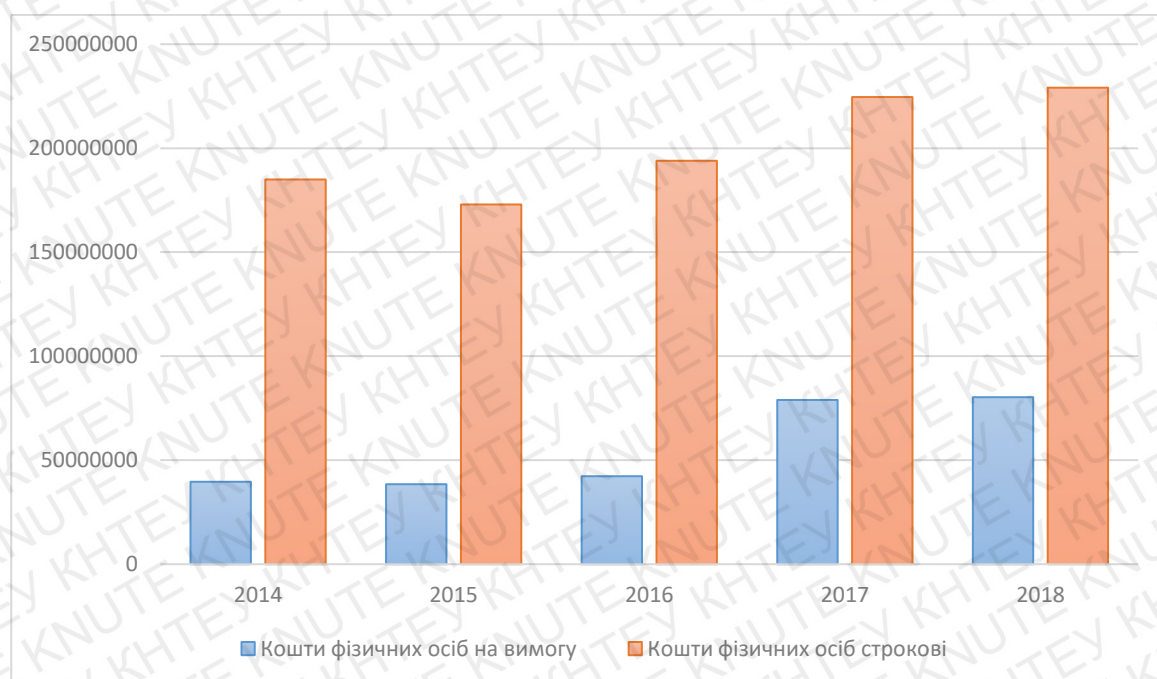


Рис. 2.8. Обсяг депозитів фізичних осіб в іноземній валюті в банках України за 2014-2018 роки..млрд.грн. *побудовано автором за даними [25]

Депозити фізичних осіб в банках України своїми обсягами, звичайно ж, значно поступаються обсягам депозитів юридичних осіб. Так, як ми поаналізували стан ринку депозитних послуг в Україні станом на 2014-2018 роки, можна зробити висновки, що строкові депозити займають вагомую частину загального обсягу депозитів фізичних осіб і вони мають тенденцію з 2014 року зростати, що являється показником підвищення рівня населення до банківських установ нашої країни. Значний ріст розміщених вкладів в банках України спостерігається з 2015 по 2018 роки, темп приросту становить 32%, показники зросли з 172943025 млрд.грн. до 229082743 млрд.грн.

Ситуація з депозитами фізичних осіб на вимогу спостерігається така ж, так з 2015 по 2018 роки банки України покращували показники розміщених депозитів до запитання. І хоча обсяги депозитів на вимогу не такі, як строкові, але показники зросли з 38447530 млрд.грн до 80291770 млрд.грн, що становить збільшення обсягів на 102%. Особливе збільшення обсягів депозитів фізичних осіб в банках України спостерігається з 2016 по 2017 рік, і уже з 2017 по 2018 рік залишається майже на однаковому рівні.

На обсяги депозитів розміщених в банках України важливий вплив мають відсоткові ставки за цими ж вкладами, тому ми проаналізували ці ставки з 2014 по 2018 роки, як ми можемо побачити в табл. 2.1. середні ставки за вкладами в банках України зростали з 2014 по 2015 рік та з 2017 по 2018 рік, якщо розглядати відсоткові ставки за депозитами юридичних осіб строковими, так і на вимогу. З 2015 року по 2017 рік ставки по депозитам юридичних осіб значно знизилися, так з 2015 року до 2017 відсоткові ставки впали з 9,9% до 6,3% по депозитам на вимогу і по строковим депозитам юридичних осіб з 11,6% до 8,7%, термін розміщення яких становить до 1-го року, з 9,9% до 7,2%, терміном розміщення від 1-го року до 2-х років. Відсоткові ставки по депозитам, термін розміщення яких понад 2 роки, мав нестабільний характер, з 2014 по 2016 рік відсоткові ставки зростали з 6,5% до 10,4%, з 2016 по 2017 рік знизилися середні ставки за депозитами юридичних осіб до 7,4% і у жовтні станом на 2018 рік середні відсоткові

ставки по депозитам юридичних осіб ,терміном роцміщення понад 2 роки становили 7,8%.

Таблиця 2.1

Процентні ставки по депозитам юридичних осіб за строками розміщення депозитів в банках України за 2014-2018 роки, у %

Строк розміщення Роки	На вимогу	До 1-го року	Від 1 року до 2-х років	Більше 2-х років
2014	7,1	8,5	9,8	6,5
2015	9,9	11,6	9,9	7,5
2016	9,4	10,6	8,2	10,4
2017	6,3	8,7	7,2	7,4
2018	6,7	12,5	8,5	7,8

Джерело: побудовано автором за даними [25]

Таблиця 2.2

Процентні ставки по депозитам фізичних та юридичних осіб в банках України, %

Банк	% ставка по депозитам фізичних осіб	% ставка по депозитам юридичних осіб
Райффайзен Банк Аваль	14,5	13,5
Укрсіббанк		
ОТП Банк		
Креді Агріколь банк		
Кредобанк		

Укргазбанк		
Прокредит Банк		
Укрексімбанк		
Ощадбанк		
Правекс Банк		

Отже, можна зробити висновки, що характер поведінки суб'єктів депозитних банківських послуг свідчить про появу стійкого сприйняття депозитних розміщень як прибуткової діяльності. Незалежно від позитивних, чи негативних подій у національній банківській системі, суб'єкти призвичаїлись до коливань рівня безпечності та доходності депозитних розміщень, сприймають банківську систему як джерело постійних доходів і демонструють різні способи поведінки залежно від поточного стану системи. В умовах фінансових криз, спричинених політичними подіями, збільшують обсяги розміщення у короткострокових депозитах в іноземних валютах. В разі впливу загальносвітових фінансових криз або збільшують частку розміщення в довгострокових депозитах в іноземних валютах, або за умови зростання ставки відсотку на депозит переходять у гривневі довгострокові розміщення.

Депозитні ставки за гривневими рахунками можуть стати індикаторами активності юридичних осіб, оскільки потенційні юридичні особи віддають перевагу розміщенню тимчасово вільних грошових коштів на депозитних рахунках. Фактори, які сприяють позитивним суб'єктивним оцінкам людей щодо їхньої можливості ведення власного бізнесу, формують довіру до економічної системи країни, збільшують підприємницьку активність, залучають більшу кількість людей до процесів обміну товарами та послугами, прискорюючи обмін та збільшуючи національний дохід країни.

2.3. Міжнародний досвід дотримання балансу захисту прав та інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг та недоліки процесу убезпечення та шляхи їх вирішення

У сучасних умовах у більшості ринкових економік (більше ніж у 70 країнах) функціонують спеціальні системи (колективні фонди, корпорації) гарантування (страхування) вкладів (депозитів). Вони гарантують вкладникам банку у разі його банкрутства відшкодування (повернення) їхніх вкладів у певних межах. Основні цілі, які держава в особі законодавчих органів та регулятивно-наглядових банківських органів, зокрема центрального банку, намагається досягти при створенні системи гарантування вкладів:

- сприяння створенню і мобілізації заощаджень, що має важливе значення для забезпечення реальних інвестицій в економіку;
- підвищення ступеня довіри до банківської системи;
- забезпечення стійкості банківської системи і грошового обороту;
- захист дрібних вкладників від ризиків, які вони не спроможні оцінити і врахувати у своїх економічних рішеннях.

Гарантування вкладів певною мірою гарантує їх ліквідність, а також сприяє запобіганню масового вилучення вкладів із банків. Проте накопичений досвід функціонування систем захисту банківських вкладів у різних країнах виявив і певні проблеми. Зокрема, наявність системи гарантування вкладів, з одного боку, спонукає банки до надмірно ризикованої діяльності, а з іншого — зменшує стимули суб'єктів економіки щодо зваженого вибору банку для розміщення вкладів, аналізу діяльності банку, в якому розміщені вклади, провокує розміщення вкладів у банках, що займаються надмірно ризикованою діяльністю [8,с.55].

Найбільше значення, як елемент світового досвіду, має система страхування депозитів, створена у 1934 р. у США. Для страхування депозитів у комерційних банках була заснована Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД). Як федеральне незалежне агентство, підзвітне законодавчому органу країни, ФКСД у

випадку банкрутства банку застосовує різні методи захисту інтересів вкладників:

- дає змогу банку збанкрутувати і відшкодовує кошти вкладникам банку;
- проводить реорганізацію банку шляхом його злиття з іншим банком;
- з метою збереження банку надає йому допомогу у вигляді позичок або шляхом купівлі менш надійних активів банку, тобто здійснює оздоровлення банку [15,с.188].

ФКСД застосовує перший метод захисту інтересів вкладників лише у крайньому випадку і відшкодовує при цьому кошти за вкладами до 100 тис. дол. на одного вкладника. Після ліквідації банку і реалізації його активів вкладники, які тримали в банку вклади понад 100 тис. дол., одержують, як правило, понад 90 центів на кожен долар вкладу. Щоправда, процес повернення цих сум може тривати кілька років.

Застосування другого та третього методів захисту інтересів вкладників пов'язане із витрачанням значних коштів страхового фонду, проте це коштує ФКСД дешевше, ніж виплата відшкодувань вкладів у випадку банкрутства банку. Крім того, застосовуючи ці методи, ФКСД гарантує усі вклади, а не лише в межах 100 тис. дол. [16,с.118].

Багато країн у тій чи іншій формі запозичили досвід США щодо гарантування (страхування) вкладів. Європейський Союз (ЄС) 30 травня 1994 р. ухвалив спеціальну директиву щодо впровадження систем гарантування вкладів країнами-членами ЄС. Директивою встановлені такі основні вимоги до членів Союзу:

1. банківська система країни повинна мати одну або кілька систем гарантування вкладів;
2. участь банків у системі гарантування вкладів є обов'язковою;
3. система гарантування вкладів повинна гарантувати безпеку вкладів не лише в установах банків на території своєї країни, а й в установах банків, що відкриті в інших країнах — членах ЄС;
4. відшкодування коштів за вкладами здійснюється із розрахунку суми вкладів на одного вкладника банку, що збанкрутував;
5. відшкодування коштів за вкладами виплачується протягом трьох

місяців з того дня, коли вони стали недоступними для вкладників банку;

6. мінімальна сума максимального відшкодування коштів за вкладами на одного вкладника не повинна бути меншою за 20 000 євро [17,с.100-102].

Поширення систем гарантування вкладів стало масовим явищем у світі з 1990-х років, зокрема охопивши Центральну та Східну Європу. Криза 2007–2009 років (і частково перед цим – криза 1997–1999 років) дала змогу перевірити на практиці стійкість окремих моделей гарантування вкладів. Узагальнені результати оцінки отриманого досвіду стали підґрунтям міжнародних рекомендацій та норм стосовно побудови, повноважень, фінансування систем гарантування вкладів та граничних сум відшкодування вкладникам. Одразу після кризи кінця 1990-х МВФ проаналізував кращий міжнародний досвід побудови систем гарантування вкладів (Garcia, 1999; Garcia, 2000), проте висновки і рекомендації були досить загальними [29,с.245-250].

У 2009 році Базельський комітет з банківського нагляду спільно з Міжнародною асоціацією страховиків депозитів (IADI) сформулювали 18 базових принципів ефективних систем страхування вкладів.

Публічні цілі	достатній мандат	незалежність	адекватне управління
уникнення морального ризику	співпраця у межах фінансової стабільності	співпраця на транскордонному рівні	рівень страхування депозитів
охоплення страхування депозитних послуг	членство у системах гарантування	фінансування	громадського інформування
ефективної примусової реструктуризації	компенсації вкладникам	відшкодування понесених витрат фонду	

Рис. 2.3. Принципи ефективних систем страхування депозитних послуг.*побудовано автором на основі джерела [17,с.98-101].

Розвиток регулювання діяльності систем гарантування вкладів у ЄС відбувався в руслі загальносвітових тенденцій, проте заходив глибше в питаннях визначення спільних підходів через потребу гармонізації в межах інтеграційного союзу.

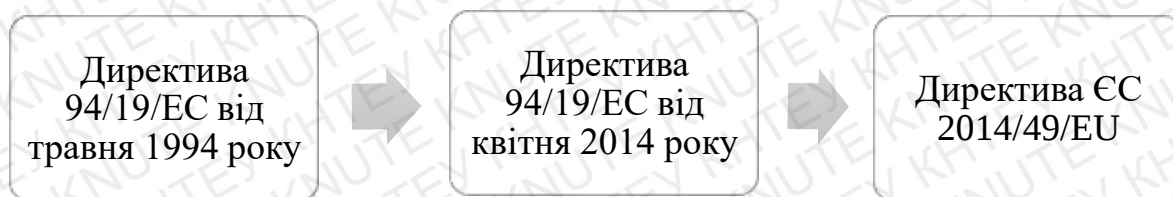


Рис. 2.4. Еволюція нормативних актів ЄС щодо страхування депозитних банківських послуг.*побудовано автором на основі джерела [34]

Ці регулятивні акти і рекомендації міжнародних органів сформували концептуальні підходи, які визначили тенденції розвитку систем гарантування вкладів. Домінування інституціалізованих (експліцитних) систем гарантування вкладів. Кожен із підходів – очікуване втручання держави для порятунку фінансових установ у випадку кризової ситуації чи формалізована система страхування вкладів – має свої переваги та недоліки. За першого підходу в держави залишається достатня свобода дій із порятунку банків чи допомоги вкладникам, проте заздалегідь загальні принципи дій залишаються для учасників ринку та вкладників незрозумілими, а в момент настання кризи у держави для допомоги їм може бути недостатньо фондів. У випадку наявності інституціалізованих (експліцитних) систем гарантування на момент кризи вже наявні фонди для виплат вкладникам/допомоги банкам; водночас вони потребують створення відповідної організаційної структури та забезпечення регулярних відрахувань із боку банків. Наповнення фондів страхування вкладів до настання кризи (ex ante). Покриття

витрат на компенсацію вкладникам постфактум (ex post) передбачало, що в разі банкрутства окремих банків платоспроможні банки формують фонд для виплат вкладникам залежно від фактичних потреб. Недоліком останнього є проциклічність, оскільки банки змушені робити відрахування в моменти, коли стан їхніх балансів погіршується через несприятливі економічні обставини. Крім того, несправедливо, що платити за банки-банкрути змушені (хай навіть тимчасово) банки з ефективнішим управлінням, у т. ч. з кращим ризик-менеджментом. На практиці цю дилему можуть вирішувати шляхом регуляторних вимог щодо формування банками необхідних резервів (Швейцарія) або поєднанням елементів фондів ex ante та ex post (Польща) [26,с.241-242].

Щодо основних рекомендацій, які можна запозичити і впровадити в нашої країні, на нашу думку, можна виділити такі:

- Усі кредитні установи повинні брати участь у фонді.
- Страхування вкладів незалежно від валюти внеску
- Розширення переліку вкладників, депозити яких підлягають страхуванню.
- Перехід до регулярних внесків установ-учасниць, залежних від рівня ризиків установи
- Посилення відповідальності власників банків та пов'язаних осіб за банкрутство банку.

Усі кредитні установи повинні брати участь у фонді. В ЄС страхуванням охоплені депозити клієнтів в усіх кредитних установах, наприклад, у кредитних спілках. У деяких країнах гарантії поширюються на більший перелік фінансових продуктів (наприклад, на страхові поліси), що також означає участь страхових компаній та інших фінансових інституцій у системах страхування/гарантування вкладів. Після завершення кризи 2008–2009 рр. частина цих заходів була поступово скасована, проте в багатьох випадках гарантовані суми залишилися вищими за докризові та мали тенденцію до наближення до певних міжнародних стандартів. Одним з основних локомотивів цього процесу став ЄС з ініціативами щодо

уніфікації підходів до страхування вкладів у Європі, що, ймовірно, було зумовлено спробою подолати “регуляторний арбітраж” – мотив для власників великих депозитів шукати юрисдикції з привабливішими умовами для вкладення. Негативним наслідком цієї тенденції є те, що в результаті верхній рівень гарантованої суми менше корелює з рівнем доходів на душу населення. Крім того, в країнах із низьким рівнем доходів населення підвищення максимальної гарантованої суми без зростання економіки і добробуту може створити “моральні ризики” для відносно заможних верств населення [33,с.118-122].

Страхування вкладів незалежно від валюти внеску. У більшості країн з експліцитними системами гарантування вкладів страхуванню підлягають депозити у національній та будь-якій вільно конвертованій валюті. Водночас відшкодування зазвичай відбувається в національній валюті за поточним курсом на момент банкрутства (фонди гарантування таким чином не перебирають на себе валютні ризики).

Розширення переліку вкладників, депозити яких підлягають страхуванню. Відповідно до принципу захисту страхуванням/гарантіями вкладів усіх, хто не може самостійно оцінити ризики, відповідний захист поширюється в багатьох країнах (передусім розвинутих) на інші категорії вкладників, окрім фізичних осіб. Зокрема, захист найчастіше поширюється на вклади малих та середніх підприємств, неприбуткових організацій, в окремих випадках – на всі підприємства, крім фінансових компаній, та на невеликі органи місцевої влади. Враховуючи те, що максимальна застрахована сума залишається незмінною, такий підхід не суперечить згаданому вище принципу: потенційні суми відшкодування залишаються незначними для великих комерційних організацій.

Перехід до регулярних внесків установ-учасниць, залежних від рівня ризиків установи. На сьогодні такий підхід застосовується, наприклад, у країнах ЄС, Канаді, Гонконзі, Малайзії, Норвегії, Сінгапурі, Таїланді, Туреччині, США, Росії, Казахстані. Диференційовані системи премій різняться за складністю від відносно простих (наприклад, у Гонконзі чи Росії, де існують три рівні ставок залежно від категорії ризику, і відносно нескладна формула визначення такої категорії) до

відносно складних, якими передбачається також коливання розмірів премій у межах однієї категорії і розділення за розміром банку (США). При цьому спільною рисою є розрив у кілька разів між ставками премій для інституцій із низьким та високим рівнем ризику. Більшість регуляторів має певний простір для коригування ставки через оцінку якісних показників роботи фінансової установи. З розмаїття підходів до визначення диференційованих ставок можна умовно виділити дві типові: перша базується на формулі зі зважуванням ризику установи (застосовується в ЄС), друга заснована на скорингу (у США, Канаді, Казахстані, Малайзії, на Тайвані) [13,с.169].

Посилення відповідальності власників банків та пов'язаних осіб за банкрутство банку. В більшості країн акціонери (власники) та керівництво банків, а також пов'язані з ними особи не мають права на відшкодування своїх вкладів у разі банкрутства банків. Це є стимулом для їх відповідальнішого ставлення до оцінювання можливих ризиків під час ухвалення важливих для кредитної установи рішень. Пошук оптимального розміру фонду страхування/гарантування.

На сьогодні національні рішення стосовно оптимального рівня суттєво різняться: від 0.25% від застрахованих депозитів у Гонконзі – до 10% внесків у банках у Росії. В ЄС цільовий розмір фонду страхування вкладів становить 0.8% від застрахованих вкладів. До цієї суми варто додати Єдиний фонд примусової реструктуризації (Single Resolution Fund) ЄС, розмір якого до кінця 2023 року повинен сягнути 1% від усіх застрахованих депозитів, оскільки ці кошти можуть бути використані для допомоги чи врегулювання проблем банків, які інакше могли б стати банкрутами та збільшити необхідну суму відшкодування вкладникам. Уніфікація розмірів фондів гарантування в Європі досі триває.

Таким чином, два аспекти важливі у підходах до розміру фонду. По-перше, забезпечується готовність до кризи в межах, що не шкодить економічному зростанню.

По-друге, – співпраця всіх учасників системи фінансової безпеки, у т. ч. запобігання банкрутству системно важливих інституцій, оперативний обмін інформацією та механізми підтримки фонду з боку уряду та/або центрального

банку. Підвищення ролі фондів гарантування у примусовій реструктуризації неплатоспроможних установ [34].

За незбалансованої системи страхування депозитних послуг дисципліна ринку падає. Тому необхідно постійно докладати зусиль для вдосконалення системи та вирішення проблем, що виникають в процесі діяльності організацій захисту прав та інтересів депозитних банківських послуг.

Основними проблемами, притаманними системі страхування депозитів в Україні, на сьогодні є недосконалість механізму фінансування, проблема недостатності повноважень ФГВФО, необхідність врегулювання процедури виплати відшкодування вкладникам збанкрутілих фінансових установ, невирішене питання стосовно участі Ощадбанку в системі обов'язкового гарантування депозитів, недостатність інформаційного забезпечення, неврахування ступеня ризику комерційного банку при встановленні розміру вкладів банку – учасника ФГВФО, а також багато інших проблем, які гальмують ефективне функціонування системи.

Важливим завданням є поступовий перехід до диференційованих ставок за вкладами банків до Фонду. Це стимулюватиме банки до підвищення якості управління ризиками, що сприятиме зростанню стійкості та надійності банківської системи загалом. Для цього необхідно внести зміни у закони України “Про Національний банк України”, “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”, “Про банки і банківську діяльність”.

Вдосконалити систему страхування депозитних банківських послуг можна формалізацією терміну настання недоступності вкладів, а також завдяки створенню інформаційної системи за участю НБУ, Асоціації українських банків, ФГВФО та комерційних банків. Важливим напрямом вдосконалення діяльності ФГВФО в Україні є налагодження дієвого контролю за ризиками у діяльності банків та проблема розширення функцій Фонду, зокрема щодо його участі у фінансовому оздоровленні проблемних банків [14].

Одним із способів покращання системи страхування депозитних послуг є удосконалення процедури відшкодування за вкладами. Вдосконаленню системи

страхування депозитів сприятиме і запровадження гарантій за вкладами не лише фізичних, а й юридичних осіб. З метою виконання Фондом своїх прямих обов'язків, слід обмежити рівень його інвестиційних операцій та проводити інвестування лише за наявності тимчасово вільних коштів. Розвиток та вдосконалення системи страхування депозитів за такими напрямками підвищить надійність банківської системи. Адже створення ефективної системи гарантування вкладів дасть можливість банкам отримувати додаткові ресурси для кредитування. Держава, зменшуючи ризики вкладників, підвищує стійкість фінансової системи та забезпечує умови для розширення кредитування економіки.

При розгляді пропонованих проектів майбутньої системи гарантування внесків слід брати до уваги досвід країн, де системи страхування внесків, що діють, виправдали себе як одного із способів підтримки стабільності банківської системи. В той же час повного мірою мають бути враховані і національні особливості, характерні для української банківської системи. Безумовно, на перших етапах створення системи депозитного страхування в Україні навряд чи вдасться уникнути проблем, зокрема викликаних недосконалістю нормативної бази. Проте, не дивлячись на можливі помилки, труднощі в знаходженні джерел первинного капіталу фонду страхування депозитів і слабку мотивацію для вступу комерційних банків до системи страхування, ухвалення основних принципів формування системи захисту депозитів громадян повинне надати сприятливу дію на власників грошових коштів – зросте ступінь довіри до національної банківської системи, збільшаться об'єми коштів, що привертаються в банки.

Та все ж головним чинником, що визначає вид системи захисту депозитів, є економічний рівень розвитку країни: ступінь розвиненості грошово-кредитної системи, частка державної власності в банківському секторі, а також можливість виникнення банківської кризи, що є важливим стимулом для введення ефективнішого механізму захисту депозитів [18,с.43-45].

Переваги і недоліки основоположних компонентів пропонованої нами системи страхування депозитних послуг на основі міжнародного досвіду ЄС можна коротко представити у вигляді таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Порівняльний аналіз основоположних компонентів системи депозитного страхування

Вид СДС	Короткий зміст	Переваги	Недоліки
Обов'язкове	Всі банки беруть участь в СДС в обов'язковому і встановленому законом порядку	Повнота обхвату забезпечує рівні гарантії клієнтам різних банків, що створює в цьому сенсі рівні стартові можливості в міжбанківській конкуренції	Послаблює мотивацію клієнтів у виборі найнадійніших банків, збільшуються витрати всіх банків, які вони закладатимуть в ціну своїх послуг
Обмежене	Об'єм покриття обмежений, орієнтовано на захист дрібних вкладників	Захищає в основному населення, одночасно зберігаючи ринкову мотивацію у крупних депозиторів	Важко реалізувати в період сильної інфляції (визначити порядок розрахунку бази мінімального покриття); унеможлиблює повного вирішення банком проблеми страхування депозитів
Державне	Засновниками СДС є органи державного управління і регулювання	Високий статус СДС, можливість функціонування як не прибуткової організації, дотримання контролю поточної діяльності	Вірогідне недостатньо ефективного вкладення коштів фонду СДС (межа державного сектора в принципі)
Диференціація по ризикованності операцій банку	Встановлюється шкала платежів, величина яких визначається для кожного банку індивідуально залежно від виконання ним економічних нормативів	Більш обґрунтовано з погляду співвідношення рівня ризику, що приймається банком і розміром відрахувань до фонду СДС	Труднощі в оцінці ризиків, значущість яких МІНЯЄТЬСЯ 3 часом, відсутність досвіду збору і обробки балансів на базі середньомісячних даних

Джерело: складено автором на основі [11,с.55-57]

Разом з цим слід зазначити, що, враховуючи, що при введенні

гарантування внесків навряд чи відбудеться різке збільшення залишків на рахунках громадян в банках, а потенційне зниження процентних ставок може опинитися менше страхових виплат. Тому для самих банків реальна привабливість таких гарантій зовсім не така велика.

Сучасні прийоми і методи страхування роботи банків, використання гарантій, поручительств не завжди можуть бути реалізовані в повному об'ємі, у зв'язку з чим виникає питання необхідності серйозного вивчення передового зарубіжного досвіду і впровадження його в банківську практику. [11,с.54-55]

На закінчення даного питання треба сказати, що надійність комерційних банків є одним з вирішальних елементів їх діяльності, а одному з важливих мір по забезпеченню надійності є страхування депозитних послуг, яке застосовується у всіх країнах з високорозвинутими банківськими системами. Найважливішими функціями організації по страхуванню депозитів повинні стати не тільки компенсації втрат вкладників, але також регулювання діяльності банків і контроль за операціями, пов'язаними з депозитними внесками, в межах компетенції, визначеної спільно з Національним Банком України.

Важливе значення для стимулювання внесків має гарантування банком цілості переданих йому коштів. Цього можна досягнути шляхом страхування депозитів. В Україні діє механізм що певною мірою регулює основні моменти цієї проблеми.

Виходячи з норм вітчизняного законодавства, страхові компанії цілком можуть освоїти поле послуг із страхування депозитних внесків. Принаймні, Закон "Про страхування" передбачає страхування фінансових ризиків як один з видів добровільного страхування. Саме до фінансових ризиків можна віднести і страхування депозитів. Але похвастати подібним продуктом вітчизняні страховики ще не можуть. Це означає, що і ризики, пов'язані з вкладенням заощаджень в банки (особливо крупних сум), залишаються справою самих вкладників. Експерти представляють майбутнє ринку послуг із страхування депозитів з двох точок зору: як перспективний бізнес і, навпаки, як необгрунтовані амбіції.[19]

Світова практика страхування депозитних внесків доводить затребуваність такого виду послуг громадянами. Гарантії ж збереження заощаджень в Україні підкріплені в основному на рівні функціонування

Для удосконалення депозитної політики нами були запропоновані наступні заходи, а саме:

- – диверсифікувати вклади;
- – упровадити наступні методики нарахування і виплати процентів – як складні відсотки, прогресивно зростаючої ставки, а також депозити з виплатою відсотків авансом.
- – удосконалювати роботу маркетингового і рекламного відділів – а саме створення постійно діючої служби телемаркетингу;
- – сприяння в створенні і в подальшому активне використання страхування депозитних вкладів.

Отже, еволюція європейських та світових систем гарантування вкладів включала посилення уваги до їх готовності до криз (інституціоналізація фондів гарантування та їх фінансування переважно за рахунок ex-ante внесків з урахуванням ризиків, розширення участі кредитних установ та покриття гарантіями ширшого кола учасників та фінансових продуктів, пошук оптимального розміру фонду гарантування, краща проінформованість вкладників) та спроможності кризового менеджменту (посилення інституційної спроможності фондів гарантування, підвищення їх ролі у примусовій реструктуризації банків). Це мало наслідком зростаючу роль фондів гарантування вкладів для фінансової стабільності держав.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОЦЕСУ УБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕПОЗИТНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

3.1. Фінансовий моніторинг процесу забезпечення взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг

Фінансовий моніторинг є невід'ємною складовою банківської діяльності. Банкам в силу вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність»[4] заборонено здійснювати ризикову діяльність, яка загрожує інтересам вкладників або інших кредиторів банку. У зв'язку з цим банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані здійснювати ідентифікацію, верифікацію клієнта (представника клієнта), вивчати та уточнювати інформацію про клієнта, проводити аналіз його фінансових операцій.

Клієнт підтверджує документально походження коштів і джерела своїх доходів. Такими джерелами можуть бути: заробітна плата, дохід, отриманий від реалізації продукції, надані послуги, продаж майна, отримання спадщини, виплата страхової суми за договором страхування, виграш, інші виплати за цивільно-правовими договорами. Якщо фізична особа відповідно до податкового законодавства не подавала податкову декларацію за попередні роки, то для підтвердження джерел походження грошей банк може використовувати інформацію, отриману від відповідного державного органу, про доходи та сплачені з них податки.[21]

Фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу у разі, якщо сума, на яку вона здійснюється, дорівнює чи перевищує 150 000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї або проводять та надають можливість доступу до азартних ігор у казино, будь-яких інших азартних ігор, у тому числі електронне казино, - 30 000 гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах,

еквівалентну 150 000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї або проводять та надають можливість доступу до азартних ігор у казино, будь-яких інших азартних ігор, у тому числі електронне (віртуальне) казино, - 30 000 гривень), та має одну або більше таких ознак:

1) переказ коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження коштів з анонімного (номерного) рахунка з-за кордону; зарахування або переказ коштів у разі, якщо хоча б одна із сторін - учасників фінансової операції має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі, що віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі, зареєстрованій у зазначеній державі;

2) купівля-продаж за готівку чеків, дорожніх чеків, у тому числі інших платіжних інструментів або платіжних засобів чи засобів платежу;

3) зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту (позики), здійснення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б одна із сторін - учасників фінансової операції має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі (на території), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що провадять діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (в тому числі дипломатичне представництво, посольство, консульство такої іноземної держави), або однією із сторін - учасників фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому у зазначеній державі (території).;

4) фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів);

5) здійснення розрахунку за фінансову операцію у готівковій формі;

6) зарахування коштів на поточний рахунок юридичної або фізичної особи - підприємця чи списання коштів з поточного рахунка юридичної або фізичної особи - підприємця, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня реєстрації, або зарахування коштів на поточний рахунок чи списання коштів з

поточного рахунка юридичної або фізичної особи - підприємця у разі, якщо операції на зазначеному рахунку не здійснювалися з дня його відкриття;

7) здійснення фінансових операцій з цінними паперами на пред'явника, які не депоновані в депозитарних установах;

8) фінансові операції осіб, щодо яких встановлено високий ризик [6].

Це основні, на нашу думку, пункти, які пов'язані можуть бути з депозитними банківськими операціями, що підпадають під фінансовий моніторинг.

Що стосується операцій по депозитному рахунку, то походження коштів і джерела доходу повинні бути проаналізовані банком до моменту оформлення депозиту і банк не має права відмовити клієнту у поверненні депозиту (ст. 1060 Цивільного кодексу України) [1].

Оскільки обов'язок довести, що в діях клієнта або банку немає ознак здійснення ризикової діяльності, покладається на банк, а також з огляду на те, що за порушення норм фінансового моніторингу можна позбутися ліцензії, банки будуть прикриватися відповідальністю і санкціями з боку регулятора. Але, як правило, посилення вимог відображається на клієнті. Це означає, що в разі найменшого сумніву банк вимагатиме надання додаткових документів від клієнта для підтвердження операції і (або) джерела походження коштів.

Відмивання коштів та уникнення податків на сьогоднішній день стало постійним явищем, наслідок якого – більш жорстке регулювання з боку НБУ і посилення контролю за проведеними операціями. На думку дослідників одним з найпоширеніших способів легалізації злочинних доходів у банківській сфері є укладання договорів банківського вкладу.

З урахуванням ризик-орієнтованого підходу, який передбачає відповідну перевірку не лише на етапі встановлення ділових відносин, а й протягом всього періоду обслуговування клієнта в банку, коли клієнт звертається до банку за здійсненням вкладної операції, то обов'язком банку є з'ясування джерел походження коштів, а також прийнятної для конкретного клієнта суми.

Якщо в банку немає документів (інформації) щодо реальних фінансових

можливостей здійснення фінансових операцій клієнтів або в разі невідповідності фінансових операцій клієнта наявним у банку документам щодо його фінансового стану, за здійснення банком ризикової діяльності може накладатися штраф у розмірі до 1% від суми зареєстрованого статутного капіталу банку.

Реалізація ризику легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, має досить відчутні фінансові наслідки. І, якщо, як свідчать дослідження науковців, раніше в жодному галузевому стандарті з визначення видів ризиків 126 окремих ринків фінансових послуг та управління ними не було закріплено такий ризик, як ризик легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, то зараз згідно із Положенням про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах процедури та процеси забезпечення відповідності діяльності банку вимогам законодавства, уключаючи законодавство у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та внутрішньобанківських документів під час діяльності банку обов'язково повинні входити до порядку та процедури управління комплаєнс-ризиком. А рівень дотримання норм комплаєнсу та контролю за ним – характеристикою ризик-апетиту банку (схильності до ризику), який представляє собою сукупну величину за всіма видами ризиків та окремо за кожним із ризиків, визначених наперед та в межах допустимого рівня ризику, щодо яких банк прийняв рішення про доцільність/необхідність їх утримання з метою досягнення його стратегічних цілей та виконання бізнес-плану. [24,с.3-5]

Таким чином, роблячи висновки з вищевикладеного матеріалу, можна стверджувати що депозитні операції відносяться до обов'язкових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу в банку. З урахуванням рівня штрафних санкцій НБУ за здійснення банками ризикової діяльності їх ризик-апетит у сфері здійснення депозитних операцій явно буде знижуватися, бо сприяння легалізації доходів, фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення навряд чи спрямоване на досягнення їх стратегічних цілей, а сплата штрафу у спрямована на виконання бізнес-плану.

3.2. Імплементация в Україні міжнародного досвіду дотримання балансу захисту прав та інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг та уніфікація процесу убезпечення їх взаємодії

Трансформація системи гарантування вкладів в Україні повинна орієнтуватися на європейські норми та кращий світовий досвід, котрі довели свою ефективність; при цьому зазначені зміни повинні мати позитивний вплив на зміцнення фінансової стабільності. Я рекомендую такі кроки:

Перехід до диференційованої системи внесків до Фонду залежно від ризиків, які має кредитна установа. Наразі система відрахувань за страхування вкладів не містить елементів, які б додатково стимулювали банки до зваженішого прийняття ризиків: залучення депозитів більш ризиковими банками не стримується шляхом запровадження вищих відрахувань до ФГВФО. [29,с.240-241]

Тому як для стримування ризикової поведінки банків, так і для справедливішого розподілу витрат на наповнення Фонду варто запровадити диференційовану систему внесків.

Під час вибору моделі для розрахунку диференційованих внесків варто орієнтуватися на запропоновану ЕВА формулу, яка застосовується в ЄС і має низку переваг, а саме:

- прозора система розрахунку даватиме змогу фінансовій установі
- учасниці ФГВФО планувати свої витрати, а регулятору прогнозувати надходження;
- формула не містить принципово нових елементів із точки зору банківського регулювання в Україні, що повинно сприяти її легшому впровадженню;
- обмеження бази розрахунку гарантованою частиною депозитів зробить відрахування справедливішими з точки зору банків та вкладників (власник депозиту не робитиме відрахування з частини суми, яка не покривається гарантією).

Поетапне збільшення гарантованої суми вкладу. Наразі розмір гарантованої суми вкладу в Україні є одним із найнижчих у Європі, перебуває на рівні бідних

країн третього світу і не відповідає нормам ЄС.

Водночас підвищення гарантованої суми повинно відбуватися з урахуванням позиції усіх учасників системи фінансової безпеки, здатності банків збільшити страхові відрахування та з огляду на динаміку відновлення доходів в Україні.

Як свідчить досвід країн Східної Європи, даний процес краще розбити на два етапи. В Україні це можна зробити поетапно (наприклад, підвищення гарантованої суми відшкодування вкладникам до еквівалента 20 000 – 50 000 – 100 000 євро – відповідно до досвіду таких східноєвропейських країн, як Польща, Румунія чи Словаччина). Ці етапи можуть тривати по кілька років і повинні розпочатися тільки з відновленням активної роботи банківської системи з кредитування та залучення депозитів. Водночас зазначений процес повинен мати чіткі часові рамки, на які могли б орієнтуватися банки, регулятори та європейські партнери. “Моральні ризики” (moral hazard), які можуть виникнути через розширені гарантії, повинні бути компенсовані в міру зростання загального добробуту населення. Додатковим позитивним фактором такого рішення може стати активніше повернення депозитів до банків, а отже, розширення бази фінансування для відновлення кредитування національної економіки. [33,с.120-121]

Удосконалення взаємодії між учасниками системи фінансової безпеки, передусім – обміну інформацією. На сьогодні, попри вжиті зусилля, НБУ та ФГВФО ще не мають повного оперативного доступу до необхідної наглядової інформації один одного. ФГВФО повинен вчасно отримувати інформацію про банки, які можуть стати проблемними, а також про результати стрес-тестів, які проводить НБУ (в межах, що стосуються ФГВФО). Ключові рішення для системи гарантування (наприклад, про зміну системи розрахунку внесків банків, зміну ставки, наповнення Фонду тощо) повинні обговорюватися з іншими регуляторами, оскільки вони мають безпосередній вплив на монетарну, фіскальну, мікро- та макропруденційну політику. Наприклад, збільшення ставки внесків до ФГВФО призведе до здорожчання депозитів як ресурсу для банків і може мати стримуючий ефект для обсягів кредитування.

Вартим обговорення є можливість змін до закону про ФГВФО, яким би визначалася його роль у сприянні фінансовій стабільності в державі шляхом запобігання паніці серед вкладників та забезпечення банками, які потрапили під процедуру примусової реструктуризації, безперервності виконання критичних для системи функцій. ФГВФО також варто запровадити регулярні стрес-тести власних систем відповідно до рекомендацій ЕВА щодо стрес-тестів систем гарантування для підготовки до кризових ситуацій. [7]

Розширення практичного набору механізмів примусової реструктуризації (виведення з ринку) банків. На сьогодні чи не єдиним практичним способом виведення банків із ринку залишається їх ліквідація (випадки продажу інвесторам поки що поодинокі). Зростання економіки, завершення розчищення банківського сектору, адаптація світових та європейських норм регулювання банківського сектору (а отже, зрозумілість “правил гри” для міжнародних фінансових груп) створять передумови для більшої уваги інвесторів до банків та їхніх активів. Разом зі зміцненням інституційної спроможності ФГВФО це повинно сприяти ефективній примусовій реструктуризації неплатоспроможних банків, у т. ч. шляхом продажу цілком чи у вигляді окремих бізнесів. Водночас передача банків повинна відбуватися без затримок, щоб нейтралізувати загрозу зростання пасивів/зниження вартості активів через дії менеджменту.

Підвищення ефективності реалізації активів неплатоспроможних банків. На сьогодні якість цього напряму роботи Фонду, передусім через недоліки діючої правової системи, не можна вважати достатньою ні з точки зору тривалості даного процесу, ні з точки зору обсягу повернення вартості таких активів (у т. ч. у судовому порядку). Для поліпшення внутрішнього та суспільного контролю за якістю виконання цієї функції Фондом варто розширити звітність і запровадити бенчмаркінг. Таким орієнтиром може бути повернення активів у результаті продажу майна (у короткотерміновій перспективі, у центрах від одного долара США вартості активів). Додатковою проблемою під час визначення цього показника для Фонду в ретроспективі будуть викривлені оцінки вартості активів банків у період до кризи 2014 року. Також можна рекомендувати поширити на всі

великі банки (а не лише на системно важливі, як це передбачено чинним українським законодавством) вимогу щодо розробки планів відновлення діяльності і реструктуризації відповідно до європейських директив. [13]

Розширення кола фінансових інституцій – учасниць системи гарантування вкладів за рахунок Ощадбанку, а також у перспективі – кредитних спілок. Неучасть Ощадбанку у ФГВФО суперечить принципам IADI та директиві ЄС, створює фінансові ризики для фінансової стабільності, а також негативно впливає на конкуренцію в банківському секторі. Функціонування інституцій, які підлягають іншому регулюванню та нагляду і не є частиною системи гарантування вкладів, проте конкурують (передусім кредитних спілок) із банками на ринках кредитів та депозитів, також спотворює конкурентне середовище.

Участь Ощадбанку у ФГВФО передбачена як попередніми домовленостями з МВФ, так і стратегією реформування державних банків. Завершення запланованого поширення нагляду та регулювання НБУ на кредитні спілки (у рамках розподілу повноважень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, між НБУ та НКЦПФР) може сприяти їх участі у Фонді. Такий крок сприятиме встановленню однакових правил конкуренції між фінансовими інституціями, що приймають депозити, у тому числі з огляду на сформульовану вище рекомендацію про запровадження системи внесків, диференційовану за ризиками установ.[18,с.118]

Зміни, які вже відбулися в системі гарантування вкладів в Україні, поки що недостатні для забезпечення її сталого внеску у фінансову стабільність. Для подолання існуючих викликів, наближення до кращих світових практик та більшого сприяння стійкості фінансової системи ФГВФО за підтримки причетних державних органів варто перейти до системи внесків, орієнтованих на ризики учасника, розширити коло застрахованих вкладників, підвищити гарантовану суму, поліпшити взаємодію з іншими учасниками мережі фінансової безпеки, розширити набір інструментів примусової реструктуризації і забезпечити ефективнішу примусову реструктуризацію неплатоспроможних інституцій.

Реалізація цих рекомендацій визначить чітку перспективу подальшого

розвитку системи гарантування вкладів у напрямі адаптації європейських норм, підвищить стійкість до шоків та сприятиме більшому внеску в збереження фінансової стабільності. Подальші дослідження у цій сфері можуть зосереджуватися на способах оцінювання ваги ризику в розрахунку внесків до ФГВФО з урахуванням ризику; вивченні можливої траєкторії підвищення суми граничного розміру відшкодування коштів в Україні та заходів із подолання пов'язаних із цим ризиків, зокрема моральних; правових аспектах ефективного повернення активів неплатоспроможних банків; часових горизонтів та передумов поширення системи гарантування вкладів на кредитні спілки та інші небанківські фінансові установи, які приймають вклади населення; оцінці ефективності виконання ФГВФО його ключових завдань – запобіганню відпливу вкладів із банків унаслідок панічних настроїв та примусової реструктуризації банків.[21]

Ефективність операцій із розміщення вкладниками коштів на депозитних рахунках визначається співвідношенням їх дохідності і ризику. Ризик вкладника банку пов'язаний із можливою недоступністю коштів на вкладі внаслідок неліквідності банку. Діяльність банків на грошових ринках щодо управлінні активами і пасивами в національній та іноземних валютах неодмінно пов'язана з ризиком втрати банком ліквідності, який виникає через невідповідність між термінами й обсягами погашення активів і пасивів. Ризик втрати банком ліквідності проявляється як балансовий ризик ліквідності, ризик ліквідності ринку, системний ризик.

Отже, виходячи з усього вище сказаного, можна зробити висновки що для вкладників основним із ризиків являється ризик неповернення вкладу. Фізичні особи вкладники в цьому сенсі мають підстраховку у виді ФГВФО, а от для юридичних осіб такий орган відсутній, єдиним варіантом для повернення власного вкладу залишається стати кредитором для неліквідного банку, в якому організація розмістила свій вклад. Але так як це дуже тривалий період, то мало знаходиться охочих займатися цим питанням.

Для банку існують теж ризики щодо вкладних операцій і один з головних ризиків, як уже і розглядали в попередньому питанні є фінансовий моніторинг.

ВИСНОВКИ

У роботі було розглянуто і досліджено нами таку наукову гіпотезу, як умова прийняття банком рішення щодо надання різних видів депозитних послуг залежить від уніфікації процесу забезпечення взаємодії суб'єктів таких послуг.

За результатами можна зробити такі висновки, що головною внутрішньою функцією сучасної держави є забезпечення взаємодії всіх суб'єктів депозитних послуг та функція захисту інтересів суб'єктів депозитних банківських послуг, яка у відносинах з банківським сектором реалізується шляхом здійснення державою комплексу заходів, що передбачають, зокрема, реформування і вдосконалення банківської системи. Наукову гіпотезу необхідно ще досліджувати і вносити рекомендації і корективи в законодавство нашої країни щодо забезпечення взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг. Одним із основних напрямів реформування та вдосконалення банківської системи державою і банківським співтовариством визнано забезпечення ефективного функціонування та вдосконалення системи обов'язкового гарантування вкладів фізичних осіб.

Основним завданням є розвиток механізмів, що дають змогу забезпечити максимальний захист прав і законних інтересів громадян, у тому числі у відносинах із банківським сектором. Держава приділяє особливу увагу створенню стабільного забезпечення взаємодії суб'єктів депозитних банківських послуг і активно діє спільно з Міжнародним Валютним Фондом, Національним банком України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб і банківськими фінансовими інститутами щодо посилення захисту прав вкладників і кредиторів банків.

Сьогодні у світі діють різноманітні системи страхування (гарантування) вкладів, створення яких сприяє зміцненню довіри фізичних та юридичних осіб до банківської системи країни, тим самим створюються сприятливі умови для розвитку банківської сфери загалом і надання банківських послуг населенню

зокрема. В умовах світової фінансової кризи національні системи страхування вкладів підтверджують свою ефективність, забезпечуючи страховий захист коштів і стимулюючи їх залучення у банківську систему.

Важливим є те, що грамотно побудована система захисту прав споживачів депозитних банківських послуг є ефективною лише у випадку обмеженої кількості одночасних банкрутств банків, однак вона не може впоратися із системною банківською кризою без втручання державних структур.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що зниження ризиків вкладників банків є необхідною умовою нарощування ресурсного потенціалу установ банківської системи будь-якої країни для подальшого посилення їх кредитно-інвестиційної підтримки розвитку реального сектору економіки й вирішення соціальних проблем суспільства. Досягненню цієї мети будуть сприяти удосконалення законодавчо-нормативної бази, що регулює договірні відносини між банком і вкладником у частині зміни умов депозитного договору, та посилення фінансової відповідальності банків за несвоєчасне повернення суми депозиту і сплати відсотків за вкладом. Разом з цим треба розробити та впровадити низку заходів для підвищення рівня стійкості ФГВФО, реалізація яких поверне населення обличчям до банків і змінить на краще ситуацію на депозитному ринку нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України, Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>
3. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» № 4452-VI від 23.12.2012 / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – К. : Відомості Верховної Ради України, 2012, № 50, 564 с
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. №2121-111 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).
5. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами.Постанова Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516. – [Електронний ресурс]– Доступ у режимі: <http://www.kiev.liga.ua>
6. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення» від 14.10.2014 № 1702-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
7. Андрушків Т. Депозитна політика комерційного банку та напрями її вдосконалення [Текст] / Т. Андрушків // Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. – 2015. – № 17. – С. 3–13/
8. Балдич Н.Державне гарантування вкладів та проблеми асиметричності інформації в банківському секторі. Вісник Національної академії державного управління, випуск 4, с. 55-63.
9. Бартош О. М. Депозитна політика як складова системи управління діяльністю банку / О. М. Бартош // Фінансовий простір № 4 (16). – 2014.

10. Болгар Т. М. Сучасний стан і перспективи розвитку депозитної діяльності банків України / Т. М. Болгар // Академічний огляд. – 2011. – № 1(34). – С. 38–43.
11. Волкова Н.І. Удосконалення управління залученими депозитними ресурсами банку [Електронний ресурс] / Н.І.Волкова / Економіка і організація управління. – 2016. - № 1(21) С. 53-59. – Режим доступу: jeou.donnu.edu.ua/article/download/2370/2404
12. Вядрова І. М. Депозити як ресурсний потенціал банку / І. М. Вядрова, Ю. В. Романова [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. Вернадського. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua
13. Грасюк О. Б. Перспективи розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб з огляду на міжнародний досвід / О. Б. Грасюк // Європейські перспективи. – 2017. – № 4. Ч. 1. – С. 168–171
14. Д'яконов І. І. Теоретичні аспекти і класифікація депозитних ресурсів комерційних банків [Електронний ресурс] / І. І. Д'яконова, А. А. Ашурбєков // Сталий розвиток економіки : всеукр. наук.-вироб. журнал. - Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2016_1/286.pdf.
15. Довгань Ж. (2012). Страхування депозитів у забезпеченні фінансової стійкості банківського сектору. Наукові записки Національного університету Острозька Академія. Серія “Економіка”, випуск 206, с. 187-191.
16. Карчева Т., Тривайло А., Сорока В. (2016). Побудова ефективної системи страхування депозитів: вітчизняний та зарубіжний досвід. Чернігівський науковий часопис, № 1 (7), с. 118.
17. Коваленко В. (2013). Розвиток системи гарантування вкладів до і після кризи. Вісник соціально-економічних досліджень, випуск 1 (48), с. 96-102.
18. Кожель Н. Основні тенденції змін у структурі вкладів на українському депозитному ринку як свідчення зміцнення довіри до банків / Н. Кожель // Вісник НБУ. – 2014. – № 11. – С. 43-48.
19. Коноваленко Н.И. Мировой опыт страхования депозитов // Банковская практика за рубежом.– 2016.– №3. – С. 53–56.

20. Лавров Р. В. Депозитна політика банку в сучасних умовах / Р. В. Лавров // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2018. – № 4 (8). – С. 182–187
21. Лобозинська С. М. Державне регулювання банківської системи України: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, - 2010. 416 с.
22. Мельникова І. М. Маркетингові аспекти формування депозитної бази комерційного банку / І. М. Мельникова // Банківська справа. – 2015. – № 3. – С. 40-41
23. Мочерний С.В. Політична економія: Навч. посіб. - К.: Знання-Прес, 2012 - С.62.
24. Неізнана О. В. Операції комерційних банків по залученню коштів: сучасні технології та світові тенденції розвитку / О. В. Неізнана // Фондовий ринок. – 2017. – № 31. – С. 2-5.
25. Обсяги наданих депозитів. Офіційний сайт Національного Банку України. . [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
26. Огієнко В. Страхування банківських вкладів як інструмент зміцнення банківської системи України // Регіональна економіка.– 2012.– №1. – С. 241–247.
27. Огляд банківського сектору // Офіційний сайт НБУ. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421100>
28. Олійник В. М. Банківський менеджмент: конспект лекцій / В. М. Олійник, С. М. Фролов, М. А. Деркач. – Суми: СумДУ, 2009. – Ч. 2. – 144 с.
29. Серпенінова Ю. (2014). Відповідність національної системи гарантування вкладів фізичних осіб світовим стандартам ефективності. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. пр., випуск 38, Суми: УАБС НБУ, с. 240-250.
30. Симпсон Т. Д. Основные вопросы регулирования деятельности коммерческих банков // Деньги и кредит. 2013. № 3. С. 20–25.
31. Труш Г.В. Трансформація депозитної політики комерційних банків / Г.В. Труш // Збірник матеріалів міжнародної практичної Інтернет-конференції. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 166–168.

32. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/payments/>

33. Фурман В. Світовий досвід комплексного страхування банківських ризиків // Фінанси України.– 2014.– №1. – С. 118–122.

34. International Association of Deposit Insurers
“Funding of Deposit Insurance Systems”, May 2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://www.iadi.org/docs/funding%20final%20guidance%20paper%206_may_2009.pdf

Додаток А

**Дані про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів
фізичних осіб за 2019 рік**

Період	Кількість банків - учасників	Кількість вкладників, тис. вкладників	Сума вкладів фізичних осіб, млн грн			Сума можливого відшкодування, млн грн	Середній розмір вкладу, грн
			Загальна сума вкладів, млн грн	в національній валюті, млн грн	в іноземній валюті, млн грн		
01.01.19	77	40 677	438 353	259 362	201 651	259 362	10 776
01.02.19	77	40 980	437 408	257 832	202 280	257 832	10 674
01.03.19	77	41 236	438 192	261 255	199 057	261 255	10 626
01.04.19	77	41 546	443 618	242 130	201 487	264 555	10 678
01.05.19	77	41 659	443 883	247 021	196 861	268 424	10 655
01.06.19	75	41 704	437 816	240 061	197 755	262 455	10 498
01.07.19	75	41 903	451 943	256 453	195 490	277 153	10 786
01.08.19	75	42 177	440 787	249 837	190 949	270 109	10 451
01.09.19	75	42 492	448 235	252 861	195 374	275 034	10 549
01.10.19	75	42 674	443 553	255 153	188 400	274 536	10 394

Джерело: складено автором за даними Фонду гарантування виплати вкладів фізичних осіб

Динаміка структури вкладів фізичних осіб за строковістю за 2019 рік, %

Період	Частка строкових вкладів, %	Частка вкладів до запитання, %
01.01.2019	61	39
01.02.2019	62	38
01.03.2019	61	39
01.04.2019	60	40
01.05.2019	59	41
01.06.2019	60	40
01.07.2019	58	42
01.08.2019	58	42
01.09.2019	58	42
01.10.2019	59	41

Джерело: складено автором за даними Фонду гарантування виплати вкладів фізичних осіб